

Читайте, гитайте, і гуржоту наукайтесь, і свого не цурайтесь. / П. Шевченко /

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 29–32 (757–760)

Серпень
2015 року

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

Видається
з грудня
1993 року

Методичні рекомендації Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для роботи над обласним науково-методичним проектом

«ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

У ЦЬОМУ ВИПУСКУ

Стор. 2-3. **Перший Урок – 2015.**
Жанна КРИЖАНОВСЬКА, завідувач лабораторії українознавства і народознавства кафедри філософії освіти

3. **Новий крок української освіти у напрямку євроінтеграції.**

Володимир ДОЛГОПОЛИЙ, перший проректор ДОІППО, заслужений учитель України

4. **Особливості вивчення суспільних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році.**

Людмила БАЗИЛЕВСЬКА, завідувач навчально-методичної лабораторії суспільних дисциплін

5-6. **Акціостратегії сучасної української освіти: духовно-моральний контекст.**

Олена РОГОВА, доцент кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук

6-7. **Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час вивчення української мови і літератури.**

Антоніна СЕРГІЄНКО, завідувач кафедри гуманітарної освіти, кандидат педагогічних наук

8. **Національно-патріотичне виховання у предметі «Іноземна мова».**

Марина АЛУЄВА, завідувач навчально-методичної лабораторії іноземних мов кафедри гуманітарної освіти

9. **Предмет «Іноземні мови».**

Алла ВАСИЛЬЧЕНКО, методист кафедри гуманітарної освіти

10. **Особливості нового навчального року для вчителів російської мови та зарубіжної літератури.**

Марина ЧУБАРОВА, завідувач навчально-методичної лабораторії російської мови і світової літератури кафедри гуманітарної освіти

11. **Соціалізація дітей з особливими потребами.**

Любов Тарабасова, доцент кафедри корекційної педагогіки, кандидат філософських наук;

Людмила ФЕДОРЧЕНКО, завідувач відділу спеціальної педагогіки

12. **Підготовка кадрів для роботи з дітьми в інклюзивному середовищі.**

Яна ПОЛУПАНОВА, методист навчально-методичної лабораторії інклюзивної освіти кафедри корекційної педагогіки

12. **Професійний саморозвиток учителів «Музичного мистецтва».**

Галина ЗІГМОНТ, методист навчально-методичного відділу виховних технологій кафедри управління загально-освітніми навчальними закладами

13. **Шкільна бібліотека – територія єдності.**

Тетяна РИГА, методист навчально-методичного відділу виховних технологій кафедри освітнього менеджменту

14. **ІКТ в роботі бібліотеки.**

Єва ГОНІК, директор обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру

15. **Методичні рекомендації з питань виховної роботи області.**

Людмила ШАБАЄВА, завідувач навчально-методичного відділу виховних технологій; Олена ЯШИНА, методист

15-17. **Сімейні цінності.**

Із посібника «Сімейні цінності» підготувала Людмила ШАБАЄВА, завідувач навчально-методичного відділу виховних технологій

18. **Національно-патріотичне спрямування українознавства, народознавства, краєзнавства у системі вітчизняної освіти.**

Жанна КРИЖАНОВСЬКА, завідувач лабораторії українознавства і народознавства кафедри філософії освіти

У ПОПЕРЕДНІХ ВИПУСКАХ

№ 21-24 (червень)

№ 25-28 (липень)

Стор. 2-3. **Програма обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства».**

Світлана КРАМАРЕНКО, кандидат педагогічних наук

4-5. **Післядипломна педагогічна освіта як складова глобальних трансформаційних процесів.**

Михайло РОМАНЕНКО, ректор ДОІППО, доктор філософських наук, професор

5. **Поради педагогам.**

Підбірку порад із блогу Сергія ТЕРЕПИЩОГО підготував Іван БЕЗЕНА, старший викладач кафедри управління загальноосвітніми навчальними закладами

6-8. **Підсумки дослідно-експериментальної роботи «Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджальної освіти для сталого розвитку» на базі Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у 2009-2015 рр.**

Ольга ВИСОЦЬКА, декан факультету відкритої освіти ДОІППО, доктор філософських наук, доцент

9-10. **Місце і роль учителя в реформованій системі освіти.**

Валентина САГУЙЧЕНКО, доцент кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук

11. **Роль менеджера освіти в оновленні сучасної школи.**

Лідія ВОЗНОК, доцент кафедри освітнього менеджменту, кандидат педагогічних наук

12-13. **Креативність та її вплив на продуктивність праці вчителя.**

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук, доцент, член міжнародної асоціації з хімічної освіти

14-15. **Тренінгові форми навчання як ефективний засіб формування екологічної компетентності особистості.**

Марія ГРИГОРОВА, доцент кафедри природничої освіти, кандидат біологічних наук

16-17. **Порівняльний моніторинг стану формування системи внутрішнього моніторингу якості освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області.**

Людмила ШВИДУН, завідувач навчально-методичної лабораторії моніторингу якості освіти та зовнішнього оцінювання; Інна СОТНІЧУК, методист

18. **Вечірня школа. Інноваційні процеси, проблеми, перспективи сучасного розвитку.**

Майя НЕХОРОША, методист навчально-методичного відділу організаційно-педагогічних заходів кафедри педагогіки та психології

19. **Соціалізація особистості і педагогічна діяльність.**

Вікторія КРОТЕНКО, старший викладач кафедри педагогіки та психології

20-21. **Національно-патріотичне виховання як поклик часу.**

Олена ХОМІЧ, старший викладач кафедри педагогіки та психології; Тетяна РИГА, методист навчально-методичного відділу виховних технологій

2. **Пріоритетність національно-патріотичного виховання серед основних завдань сучасної вітчизняної освіти.**

Володимир ДОЛГОПОЛИЙ, перший проректор ДОІППО, заслужений учитель України

3. **Здоров'язбереження як глобальна проблема людства і обов'язкова умова успішного розвитку, навчання та виховання сучасного молодого покоління.**

Лариса ЛАВРОВА, завідувач кафедри філософії і культури здоров'я; Наталя МІКУЛАК, заступник завідувача кафедри, доцент; Вікторія САВЧЕНКО, доцент кафедри філософії і культури здоров'я

4-6. **Державний стандарт початкової освіти: методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів.**

Ольга ВІНОГРАДОВА, старший викладач, завідувач відділу початкової освіти; Людмила ПИСАРЄВА, Катерина ШАХОВА, старші викладачі кафедри гуманітарної освіти

7. **Дошкільна освіта.**

Любов ТАРАБАСОВА, доцент кафедри корекційної педагогіки; Валентина КУПІРІНКО, завідувач навчально-методичного відділу дошкільної освіти кафедри педагогіки та психології; Людмила КЛІМОВА, Наталя МІХІНА, методисти відділу

8. **Новий навчальний рік – нові завдання.**

Тетяна БУКАРЕВА, методист кафедри навчально-методичного відділу природничо-математичних дисциплін кафедри природничої освіти

8. **Організація роботи факультативів з математики.**

Вадим КІРМАН, доцент кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук

9. **Навчально-методичне забезпечення курсу математики у 2015-2016 навчальному році.**

9. **Державна підсумкова атестація як показник якості освіти.**

З досвіду роботи методиста науково-методичного центру управління освіти та науки Дніпропетровської міської ради Тетяни УСТИНОВОЇ

10-11. **Особливості викладання фізики та астрономії.**

Тетяна ПОТАПОВА, старший викладач кафедри природничої освіти

12-13. **Удосконалення процесу навчання хімії.**

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

14-15. **Викладання біології, екології та природознавства за новими програмами.**

Альберт ГРИГОРОВ, методист біології кафедри природничої освіти.

16. **Вивчення географії у 2015-2016 н. р. Вивчення економіки.**

Андрій СКОРОБОГАТОВ, старший викладач кафедри природничої освіти

17. **Організація навчально-виховного процесу і вивчення інформатики в основній школі.**

Андрій ПАНЬКОВ, науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення змісту освіти основної та старшої школи відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти; Андрій МІРОШНИЧЕНКО, доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами ДОІППО, кандидат філософських наук

18. **Ціннісні орієнтації сучасної технологічної освіти учнів.**

Ірина КОВАЛЬЧУК, завідувач навчально-методичної лабораторії охорони праці та трудового навчання, старший викладач кафедри природничої освіти

ДОІППО. Методичні рекомендації

Уже другий рік поспіль увесь український народ, школярі, студенти, їхні батьки, педагоги зустрічають День знань в умовах складної військово-політичної обстановки. Драматичні події сьогодення, пов'язані зі збройним протистоянням, воєнною та інформаційною загрозою, які нависли над Україною, переконують українську спільноту, що саме дієвий патріотизм може дати нашому народу новий потужний поштовх до духовного оздоровлення української нації, сформувати в молодій європейській державі самодостатнє громадянське суспільство, правову систему влади.

На виконання Указу Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.06.2015 № 334

Міністерство освіти і науки України розробило нову Концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді (наказ МОН України № 641 від 16.06.2015 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», у якій ґрунтовно і докладно визначено мету, завдання, принципи національно-патріотичного виховання учнівської молоді, форми, методи та етапи його реалізації.

У листі «Про тематику Першого уроку в 2015-2016 навчальному році» від 24.07.2015 № 1/9-354 МОН України наголошується, що його зміст і наповнення мають відповідати визначальним ідеям і принципам нової Концепції, тісно пов'язуватись із сучасними подіями. У той же час тему Першого уроку навчальні заклади можуть визначати самостійно.

Мета Першого уроку – формування національно свідомої, соціально активної особистості, пронятої почуттям любові до своєї Батьківщини, готової до розбудови Української держави, виконання конституційних і громадянських обов'язків, наполегливої праці на благо рідного народу, примноження і захисту його здобутків.

Визначена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- утвердження в свідомості учнівської молоді патріотичних цінностей, стійких переконань, шанобливого ставлення до історичного минулого України, її героїв, духовних провідників;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державних символів;
- шанобливе ставлення до військовослужбовця як до захисника Вітчизни, героя, підвищення престижу військової служби;
- залучення дітей та молоді до участі в процесах державотворення для набуття нею патріотичного досвіду відповідно до демократичних принципів;
- заохочення до пізнання рідної культури, звичаїв і традицій українського народу, виховання толерантного ставлення до культур інших народів;
- утвердження принципів гуманістичної моралі як основи розвитку громадянського суспільства та спонукання до готовності протистояти українофобству, проявам сепаратизму, шовінізму, фашизму та аморальності;

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

1/9-354 від 24 липня 2015 року

Управління (департаменти) освіти і науки обласних та Київської міської державних адміністрацій, Інститути післядипломної педагогічної освіти, Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади

Про тематику Першого уроку в 2015/2016 навчальному році

Міністерство освіти і науки України рекомендує загальноосвітнім та професійно-технічним навчальним закладам розпочати 2015-2016 навчальний рік Першим уроком, тематика якого відповідає б принципам Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, що затверджена наказом МОН від 16.06.2015 № 641.

Конкретну тему такого уроку навчальні заклади визначають самостійно.

При обранні теми, підготовці і проведенні уроку доцільно звернути увагу на питання історії українського державотворення, розвитку та зміцнення держави, історії державних символів України. Це може бути урок-роздум про історичну долю України, героїку сучасних захисників суверенітету і територіальної цілісності країни, розмова з учнями про сьогодення і перспективи України. Доречним буде також запрошення на Перший урок учасників Революції Гідності, ветеранів і учасників російсько-української війни, волонтерів. Першокласників, які уперше переступають поріг школи, можна ознайомити з історією школи, досягненнями її випускників, особливостями навчання в ній тощо.

Також, з урахуванням вікових особливостей учнів початкової школи, на Першому уроці може бути запропоновано тему уроку «Чим може пишатися українець?» з переглядом мультфільмів патріотичної спрямованості із серії «Це наше і це – твоє!», створених телеканалом «ПлюсПлюс», з подальшим їх обговоренням (<http://plus-plus.tv/dyvys/programy/programs/ce-nashe-i-ce-tvoe-356861.html>).

Найближчим часом Міністерством реалізуватиметься однойменний проект із цим телеканалом, у якому буде запропоновано взяти участь учням початкової школи.

Важливо при проведенні Першого уроку уникнути формалізму й заорганізованості, забарвити перший день нового навчального року святковістю, урочистістю, добрим настроєм, емоційністю, оптимізмом.

Заступник Міністра

Павло ПОЛЯНСЬКИЙ

Начальникам управлінь та відділам освіти, керівникам загальноосвітніх закладів.

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти надсилає для використання методичні рекомендації щодо проведення Першого уроку в 2015–2016 н. р.

Методичні рекомендації щодо проведення Першого уроку 2015–2016 навчального року в загальноосвітніх закладах області

ПЕРШИЙ УРОК – 2015

– плекання кращих рис української ментальності: працьовитості, волелюбності, доброти, справедливості, чесності, дбайливого ставлення до природи;

– формування мовленнєвої культури.

Важливе емоційно-змістове значення має оформлення уроку: наявність карти України, фотоставки з пам'ятними місцями Вітчизни, рідного краю, народних символів, фотостендів з портретами видатних історичних постатей нашого народу, Героїв Небесної Сотні, учасників АТО. Обов'язковим є використання державних символів України: Гімну, Герба, Прапора.

Ефективність проведення Першого уроку значною мірою залежить від активних і творчих форм і методів його організації: музейної екскурсії, колективної гри, фотопроекту, дискусії, флешмобу, майстер-класу з виготовлення малюнку, оберега для бійців АТО, зустрічі з відомими людьми, в тому числі з воїнами-захисниками України, учасниками Революції Гідності, волонтерами.

З урахуванням вікових особливостей **учнів 1-4 класів** пропонуємо провести Перший урок на тему «**Мій рідний край – куточок України**», адже для кожної людини Батьківщина починається саме з маленького осяжного краю, де вона народилася. Першокласники, яким щороку у День знань особлива увага, урочистість Першого уроку можуть відчути у шкільному народознавчому чи краєзнавчому музеї, під час уроку-екскурсії по школі, у ході якого учням закладається почуття спорідненості, приналежності до великої дружної родини: моя сім'я, моя школа, мій край, моя Батьківщина. Можна використати цікаві презентації про життя навчального закладу, мандрівки рідним краєм, підводячи першокласників до думки, що Дніпропетровщина – прекрасна частинка великої Української держави, а всі, хто її любить і дбає про неї, називаються патріотами. Бесіда про державні символи України має бути яскра-

вою і образною, з використанням легенд і віршиків, зокрема поетів Дніпропетровщини.

Особливу увагу треба звернути на роль і значення рідної мови у житті кожної людини. За можливості на урок можна запросити кількох учнів 2-3-х класів, які декламуватимуть віршики про Батьківщину, українську мову, котра для переважної більшості співвітчизників є рідною.

Варто наголосити, що народний костюм українців свідчить про їхню любов до природи, до життя, до краси, тому наші сучасники часто використовують у своєму одязі елементи національного вбрання. Першокласникам можна запропонувати створити нескладний малюнок-символ, який вони пов'язують зі словом «Україна». Діти можуть пояснити народні прислів'я: «Жити – Батьківщині служити», «Батьківщина – мати, вмій за неї постояти», «За рідний край і життя віддай», «Де б не жити, треба Вітчизні служити», «Кожен край знає свій звичай» тощо.

Оскільки під час Першого уроку першокласників часто присутні батьки і рідні, їх теж можна залучити до участі в сценарії уроку, щоб вони кількома реченнями пояснили, чому люблять рідний край, Батьківщину, що зробили для неї корисного. Свято Першого дзвоника і Перший урок для дітей має бути таким яскравим, насиченим і змістовним, щоб вони запам'ятали його на все життя.

Тема Першого уроку для **учнів 5-9 класів** може звучати так: «**Полюби у собі Україну**». Активність і допитливість дітей підліткового віку слід спрямувати у благодатне русло, виховуючи справжніх патріотів України. Оскільки саме в середніх класах учні докладно вивчають історію України, на Першому уроці рекомендуємо окреслити основні етапи творення українського етносу, становлення державності русичів-українців, залучити школярів до бесіди-роздуму (дискусії, диспуту) про національно-визвольну боротьбу українського народу за незалежність у різні

періоди його історичного буття. Доцільно використати зображення найвідоміших князів-державотворців, портрети героїв визвольних змагань часів Хмельниччини, Другої світової війни, борців ОУН, УПА, які відстоювали самостійність України.

Учні повинні розуміти причини спотворення вітчизняної історії, приниження і заперечення ролі видатних політичних і культурних діячів, мислителів нашого народу, які своєю діяльністю загрожували існуванню Російської, а потім радянської імперії.

Рекомендуємо наголосити, що з огляду на правдиве висвітлення сторінок української історії в країні запроваджено такі державні свята: День захисника України (14 жовтня), День Гідності і Свободи (21 листопада), День пам'яті і примирення (8 травня).

У ході підготовки до Першого уроку деякі школярі можуть створити малюнки патріотичного змісту, вивчити напам'ять вірші про Батьківщину, а творчі діти можуть продекламувати власні поезії.

З метою виявлення розуміння цінності Вітчизни для кожної людини учням варто запропонувати анкету чи вікторину патріотичного змісту, а саме: про державні та національні символи українців, видатних осіб вітчизняної історії та культури, визначні місця рідного краю та України тощо.

Темою Першого уроку **учнів 10-11 класів** можуть бути відомі слова Василя Симоненка: «**Народ мій! Народ мій завжди буде!**». Його зміст має підпорядковуватись головній меті національно-патріотичного виховання – становленню громадянина-патріота, який добре знає вітчизняну історію, глибоко розуміє сутність визвольних змагань українського народу за свою незалежність, відчуває співпричетність до суспільних подій сучасності, виявляє готовність захищати національні інтереси і територіальну цілісність своєї держави. Рекомендуємо на конкретних прикладах, з використанням відеоматеріалів показати мужність і героїзм наших воїнів-визволителів, їхню вірність

військовій присязі та ідеалам свободи і справедливості. На Перший урок старшокласників слід запросити учасників бойових дій, героїв Майдану, представників волонтерських організацій, людей, які своїм чесним життям, наполегливою працею виявляють свою справжню громадянську позицію.

Важливо звернути увагу школярів на безкорисливу волонтерську діяльність наших сучасників, простих українців, які допомагають не лише бійцям, а й біженцям із зони бойових дій, тим самим виявляючи свій патріотизм і відповідальність перед суспільством.

Варто підкреслити роль священнослужителів Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви, інших конфесій, які у часи випробувань підтримують волелюбні змагання українського народу, дух наших воїнів і мирян у зоні АТО, постійно надають моральну та матеріальну допомогу бійцям і біженцям з Донбасу.

Такі інтерактивні елементи уроків, як «Мікрофон», «Трибуна», «Коло» допоможуть виховати шанобливе ставлення школярів до Конституції і законів України, осмислити культурний внесок українського народу в розвиток світової цивілізації, його історичну приналежність до європейської спільноти, обговорити події сьогодення і виявити розуміння старшокласниками причин і наслідків бойових дій на Сході України.

Під час уроку можна використати фрагменти документально-публіцистичних фільмів та відеороликів, присвячених Революції гідності, героям Небесної Сотні, учасникам бойових дій в зоні АТО: «Революція Гідності», «Небесна Сотня», «Жіночі обличчя революції», «Спецназ. Повернися живим», «Ціна демократії», «Зима, що нас змінила», «Добровольці Божої чоти», «Синочку, повертайся живим!» та ін.

Буремні події сьогодення викликали творче піднесення у суспільстві, особливо серед молоді, тому на уроці доцільно використати зразки сучасної патріотичної поезії, пісень, народного живопису і прикладного мистецтва.

Для самостійної роботи старшокласникам можна запропонувати написання творів-роздумів: «Що я можу зробити для України», «Кого можна назвати справжнім патріотом», «Яким я уявляю майбутнє України».

Готуючись до проведення Першого уроку, кожен педагог повинен усвідомлювати важливість завдань, окреслених у Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, та пам'ятати, що гідного громадянина, палкого патріота своєї землі, захисника рідного народу може виховати тільки той, хто сам натхнений любов'ю до Батьківщини, у кого в серці живе Україна.

Нормативно-правове та методичне забезпечення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді

Укази Президента України

– Указ від 24.03.2012 р. № 212 «Про стратегію політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації» (зі змінами, внесеними Указами Президента від 26.06.2013 р. № 342, від 28.04.2015 р. № 246).

НОВИЙ КРОК УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ У НАПРЯМКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Однією з фундаментальних загальнолюдських цінностей, основою розвитку гуманістичного, демократичного суспільства, безперечно, визнається свобода совісті, яка є багатоплановим явищем, що враховує чинники і складові соціального, культурного, політичного і освітнього плану. Релігійне навчання є одним з фундаментальних втілень принципу свободи совісті на європейському просторі. Право на релігійну освіту у західноєвропейських країнах включає в себе не тільки вивчення релігії у державних школах, а й право на створення приватних шкіл, підконтрольних тій чи іншій церкві.

– Указ від 14.10. 2014 № 806 «Про День захисника України».

– Указ від 13.11. 2014 № 871 «Про День Соборності України».

– Указ від 13.11. 2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи».

– Указ від 24.03. 2015 № 169 «Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом в Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни».

– Указ від 12.06. 2015 № 334 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

Постанова Верховної Ради України

– Постанова від 12.05. 2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

Накази та листи Міністерства освіти і науки України

– Наказ від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України».

– Наказ від 27.10.2014 р. № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді».

– Наказ від 26.06. 2015 р. «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах».

– Лист від 25.07. 2014 № 1/9-376 «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014-2015 навчальному році».

– Лист від 29.07. 2014 № 1/9-382 «Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників».

– Лист від 27.11. 2014 № 1/9-614 «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання».

– Лист від 09.04. 2015 № 1/9-188 «Щодо заходів з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом в Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни».

– Лист від 23.04. 2015 № 1/9-211 «Про відзначення Дня пам'яті та примирення і Дня Перемоги над нацизмом в Європі».

– Лист від 08.05. 2015 № 1/9-235 «Щодо відвідування музеїв та навчально-тематичних екскурсій».

– Лист від 22.05. 2015 № 1/9-255 «Про перегляд підходів з організації діяльності музеїв історичного профілю».

Жанна КРИЖАНОВСЬКА,
завідувач лабораторії
українознавства і
народознавства кафедри
філософії освіти

Протягом останніх кількох років в Україні також широко обговорювалось питання щодо надання релігійним організаціям права на створення навчальних закладів різних форм і рівнів акредитації. Це обумовлювалось необхідністю забезпечити право батьків надавати своїм дітям виховання відповідно до їх віросповідання поряд із базовою світською освітою. Таке право закріплено у міжнародних документах, зокрема, у частині четвертій ст. 18 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права, до якого приєдналась і Україна. Також відповідні положення було імплементовано у статті третій Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», де зазначено, що «батьки або особи, які їх замінюють, за взаємною згодою мають право виховувати своїх дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії».

Проте до теперішнього часу це право в Україні було проголошено, але не було законодавчо забезпечено його втілення. У реальному житті батьки практично були позбавлені можливості надавати своїм дітям позашкільну, загальну середню чи вищу освіту поряд з вихованням, яке б відповідало їхньому світогляду і релігійним переконанням. Певною мірою ця проблема наразі вирішувалась через заснування приватними особами, громадськими чи благодійними організаціями навчальних закладів з релігійно-визначеною системою виховання. Прикладом такої школи у Дніпропетровську є спеціалізована школа № 144 з поглибленим вивченням іврити, історії єврейського народу, єврейських традицій.

Однак такі поодинокі випадки навряд чи можна назвати адекватним механізмом реалізації вищезазначених положень Закону. Скоріше це відгук на потреби релігійної громадськості, яка відчуває брак подібних навчальних закладів, та спроба дати рух цьому процесу.

Вже існувало кілька спроб вирішити цю проблему на законодавчому рівні. Так, у Верховній Раді України п'ятого скликання було зареєстровано законопроект № 2020 від 30.08.2006 року (автор – народний депутат України В.Стретович), проект № 3160 від 12.02.2007 року (автори – народні депутати України В. Стретович, О. Боднар, В. Малишев, В. Марущенко), але ці проекти так і не були розглянуті депутатами – певно, через різні політичні бачення вказаної проблеми.

Говорячи про перспективи надання на законодавчому рівні релігійним організаціям права засновувати світські школи, університети та інші навчальні заклади, наголошувалось на тому, що на сьогодні вже

в певній мірі такі заклади існують. Але, як зазначалось на початку, вони створюються церквами та релігійними організаціями через громадські організації або приватних осіб. Тому в цих умовах існувала потреба привести у правове поле існуючу практику, надати юридичні можливості для віруючих надавати своїм дітям релігійне виховання поряд зі світською освітою. Зауважимо, що про необхідність таких законодавчих змін також було наголошено у зверненні Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до Президента України, Прем'єр-міністра України та до лідерів депутатських фракцій у Верховній Раді України від 24 листопада 2006 р.

Загалом така ініціатива майже 20 років обговорювалась в парламенті кількох скликань, але лише зараз – після багатьох консультацій і нарад – знайшла розуміння та підтримку народних обранців. Парламент дослухався до аргументів тих батьків, які мають право визначати, яку саме освіту вони б хотіли дати своїм дітям. Депутати разом із правозахисниками та експертами у галузі релігійної свободи, довели, що розуміння принципу відокремлення церкви від держави як такого, що означає суцільне вигнання церкви з публічної сфери, є розумінням лєнінсько-сталінським. Що право релігійних організацій на заснування загальноосвітніх навчальних закладів зовсім не означає усунення світського принципу освіти.

Після підписання Президентом та опублікування набув чинності Закон України № 498-VIII від 02.06.2015 року щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів. Відтепер релігійні організації зможуть засновувати навчальні заклади – дитсадки, технікуми, позашкільні заклади, школи й університети, які будуть ліцензуватись і надавати освіту державного стандарту. У таких закладах можуть використовуватись додаткові навчальні програми і методики виховання, засновані на релігійних цінностях. При цьому зберігається науковий принцип освіти.

Один із співавторів закону професор **Віктор Єленський**, заступник голови Комітету Верховної Ради з питань культури і духовності, відзначив: «Ухвалений Верховною Радою законопроект 1447 є важливим кроком у процесі десовєтизації української освіти і дуже принциповою подією у забезпеченні свободи совісті в Україні. Право на створення загальноосвітніх навчальних закладів, яке надається релігійним організаціям, означає, що законодавець покінчив з унікальною для Європи ситуацією: адже в Європейському Союзі немає країн, котрі б забороняли церквам відкривати

публічні школи та вищі навчальні заклади. Більше того: якість освіти, яку пропонують, наприклад, католицькі університети є дуже високою».

Інший співавтор закону **Павло Унгурян** додав, що поштовхом до цієї законотвірчої ініціативи стали численні звернення релігійних громад та віруючих батьків, які досі стикалися з багатьма перешкодами в питанні навчання та виховання своїх дітей на основі релігійних цінностей, маючи при цьому можливість давати релігійну освіту власним дітям лише у мережі неілейних шкіл.

Тепер школи, засновані релігійними організаціями, щоб видавати документи про освіту, згідно прийнятому закону, мають пройти ліцензування, виконувати державну програму і тільки як доповнення створювати свою виховну систему.

Соціальні наслідки надання релігійним організаціям права засновувати світські навчальні заклади важко переоцінити, адже весь світовий досвід свідчить про високу якість освіти у цих закладах та наявність атмосфери високої культури та взаємоповаги серед учнів. Це пов'язано з тим, що вихованці закладів, заснованих релігійними організаціями, здебільшого знаходяться в середовищі віруючих, мають додаткові стимули щодо моральної поведінки, які випливають зі змісту виховання. До того ж, у більшості приватних загальноосвітніх та вищих навчальних закладах запроваджуються високі вимоги до якості освіти. І якщо в комерційних навчальних закладах це безпосередньо пов'язано з наявністю оплати за навчання, то у заснованих церквами школах і університетах – з розумінням відповідальності церкви за духовне, моральне та світське виховання молодого покоління, що є одним із соціальних обов'язків, який на себе взяла релігійні організації.

Слід зауважити, що в Європі та США засновані церквами школи мають вже кількаторічну історію, здебільшого користуються популярністю через високу якість освіти, а в деяких країнах – отримують пряме державне фінансування.

Треба зазначити, що право релігійних організацій засновувати приватні школи закріплено в конституціях багатьох європейських країн (Італія, Іспанія, Німеччина, Польща та ін.). У більшості країн немає різниці у правовому статусі релігійних і нерелігійних шкіл; в інших країнах засновані церквами школи користуються привілеями, що забезпечують їм права публічних шкіл і фінансову підтримку з боку держави.

Часом стосунки між владою та релігійними школами мають контрактний характер (Франція, Іспанія),

або держави прирівнюють релігійні школи до публічних (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Італія, Словаччина). Наприклад, згідно з конкордатою між Австрією й Апостольською столицею (Римом), всі католицькі школи отримують той же статус, що й школи публічні. І це положення поширюється на школи, створені всіма визнаними церквами (набуття такого статусу в Австрії обумовлено 20-річним випробувальним строком і числом вірних, яке має бути не меншим за два відсотки населення країни).

У Великій Британії є приблизно 4,5 тисячі релігійних шкіл, які фінансуються державою. 99% цих шкіл контролюються Англійською і Католицькою церквами, невелика кількість належить методистам і євреям.

Унікальним явищем в польській системі вищої освіти є величезна кількість приватних вищих навчальних закладів. В Польщі існує 325 приватних університетів і коледжів, а також 138 державних ВНЗ. Приблизно у половині приватних вишів засновником є Римо-Католицька Церква.

Значна кількість приватних шкіл за історичною традицією, що ретельно підтримується, належить релігійним конфесіям у США. Частка таких шкіл у приватному освітньому секторі США досить суттєва – 71%.

Підсумовуючи викладене, хотів би відзначити, що впровадження зазначених змін в українське законодавство безпосередньо пов'язано і з рівнянням на кращий світовий освітнянський досвід, і з усвідомленням нинішніми політиками та державними діячами важливості співпраці держави і церкви у питаннях захисту моральних засад суспільства та виховання підрастаючого покоління на основі загальнолюдських цінностей, які проповідують християнство та інші релігії. У свою чергу, церкви та релігійні організації, будучи складовою громадянського суспільства, можуть проявляти активність у зверненні свого покликання у соціальній сфері, допомагаючи тим самим державі вирішувати актуальні проблеми суспільства.

Надання можливості релігійним організаціям створювати світські навчальні заклади як наслідок дозволить виростити в Україні не тільки освічених і свідомих, але й високоморальних і високодуховних громадян, що безумовно сприятиме духовному піднесенню і моральному оздоровленню української нації та відповідатиме європейському курсу України.

А європейськість має формуватись не тільки як цивілізаційний, а й як духовний вимір життя, як взаємоузгодження європейських світоглядних орієнтирів з національними духовними цінностями, як єдність у розмаїтті. Прийнятий закон про надання релігійним організаціям можливості відкривати приватні школи не тільки втілює ті загальнолюдські цінності, які виробила європейська цивілізація, а й відповідає сучасним євроосвітнім пошукам таких форм освіти, які перестають бути підготовкою до життя в майбутньому, а репрезентують повноцінні форми буття та соціалізації її учасників.

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ,
перший проректор ДОІППО,
заслужений учитель України

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ у 2015–2016 навчальному році

У цьому році після громадського обговорення та розгляду Колегією Міністерства шкільні навчальні програми зі змінами були затверджені наказами МОН та розміщені на сайті за таким посиланням: (<http://iitzo.gov.ua/serednya-osvita-navchalni-prohramy/>). Тому вивчення навчальних дисциплін освітньої галузі «Суспільствознавство» у 2015–2016 навчальному році будуть пов'язані, першою чергою, зі змінами, внесеними до навчальних програм, їх розвантаженням і врахуванням вікових особливостей розвитку дитини.

Історичний компонент

Відповідно до цього, учні 5-7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів вивчатимуть історію за новою навчальною програмою (наказ МОН України від 06.06.2012 р. № 664), де передбачено навчання курсу «Історія України. Вступ до історії» у 5 класі в обсязі 35 годин, інтегрованого курсу зі стародавньої історії України та світу у 6 класі в обсязі 70 годин, курсів «Всесвітня історія» (35 годин) та «Історія України» (37 годин).

МОН звертає увагу на те, що у 5 класах і надалі можна користуватися однією із двох рекомендованих програм: «Вступ до історії. Пропедевтичний курс» (К., Перун, 2005) та «Історія України (Вступ до історії)» (К., Видавничий дім «Освіта», 2013). Вчителі, які працюватимуть за програмою в редакції 2005 р., можуть користуватися підручниками, що вийшли друком у 2010 році – «Вступ до історії України» (автори Власов В., Данилевська О.) та «Вступ до історії України» (автор Мисан В.). Вчителі, які оберуть програму у редакції 2013 р., можуть використовувати підручники, що вийшли друком у 2013 році – «Історія України (Вступ до історії)» під авторством Власова В. (видавництво «Генеза») та авторів Пометун О., Костюк І., Малієнко Ю. (видавництво «Освіта»).

Для навчання історії у 6 класі МОН рекомендує підручники (наказ МОН України від 07.02.2014 № 123): «Всесвітня історія. Історія України» – автори Бандровський О.Г., Власов В.С., «Всесвітня історія. Історія України» – автори Пометун О.І., Мороз П.В., Малієнко Ю.Б.

Семикласники у новому навчальному році працюватимуть за новим Державним стандартом, курс історії для учнів 7 класу буде логічним продовженням історії стародавнього світу, першим систематичним курсом вітчизняної історії. До них висувуються складніші вимоги: робота із історичними картами, засвоєння і використання понять і термінів, усвідомлення різниці між такими елементами змісту як подія, явище, процес.

У курсах історії для 7 класу продовжена практика роботи над новим типом уроку історії – практичними заняттями, а також передбачено комбіновані уроки узагальнення і тематичного оцінювання, на яких учитель може поєднувати обидва дидактичні завдання.

МОН звертає увагу вчителів на те, що у новій редакції програми з історії України для 7 класу змінено назви та теми у I, II і III розділах.

У програмі зі **всесвітньої історії для 7 класу** збережено основні структурні одиниці програми 2013 року. Натомість, вилучено оглядові уроки, за рахунок змісту скорочено декілька тем, окремі уроки перенесено в інші теми або переструктуровано, змінено теми окремих практичних занять (дивіться рекомендації МОН на 2015-2016 н. р. від 26.06.2015 р. № 1/9-305).

Підручники для 7 класу навчальні заклади обирають самостійно. За цим посиланням [\[ua.lokando.com/portal/statpage.php?id=common&page=extbook_7_for_teachers\]\(http://ua.lokando.com/portal/statpage.php?id=common&page=extbook_7_for_teachers\) подано підручники для 7 класу, які пройшли експертизу.](http://</p>
</div>
<div data-bbox=)

Курси історії України і всесвітньої історії учнями 8-9 класів вивчаються хронологічно-последовно за проблемно-тематичним підходом. У цьому навчальному році чинною є навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи» (К., Перун, 2005), яка не передбачає проведення практичних занять у цих класах. Однак, при збереженні нині існуючих підходів до навчання історії, вони матимуть місце у наступні роки. Після кожної теми передбачено урок узагальнення і резервний урок.

Для 10-11 класів рівня стандарту та академічного рівня чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (52 години на рік, 1,5 години на тиждень) авторів Пометун О.І., Гупана Н.М., Фреймана Г.О.; для класів історичного профілю чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (140 годин на рік, 4 години на тиждень) авторів Кульчицького С.В., Лебедевої Ю.Г.

Для вивчення всесвітньої історії діючими є програми «Всесвітня історія. 10-11 класи (рівень стандарту / академічний рівень)» колективу авторів під керівництвом Ладиченко Т.В. Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень).

Для класів історичного профілю діючою є програма зі всесвітньої історії (автори Ладиченко Т.В., Черевко О.С., Камбалова Я.М.), що розрахована на 3 години на тиждень (по 105 годин на рік у 10 та 11 класах).

Учитель при організації навчального процесу також повинен дотримуватися синхронності у навчанні курсів історії України, всесвітньої історії.

Суспільствознавчий компонент
У 2015-2016 навчальному році учні 9-х класів шкільний предмет «Правознавство» вивчатимуть за програмою «Правознавство. Практичний курс», що розміщена на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України. До програми, що була прийнята в 2008 році, внесено зміни. Години

на нові теми виділено за рахунок скорочення та переструктурування навчального матеріалу із вилученням деяких тем.

Відповідно до змісту розвантаженої програми відредаговано й вимоги до навчальних досягнень учнів. В окремих темах зменшено їх обсяг. Крім того, пропонується додати одну годину на узагальнення (після розділу III) та проводити уроки узагальнення в формі практичних занять.

Для 10 класів всіх профілів (окрім правового) на вивчення правознавства відводиться 35 годин на рік (1 год. на тиждень), а для правового профілю – 3 години на тиждень. Чинними є програми, що вийшли друком у 2010 році (К.: Поліграфкнига, 2010) авторів Котюка І.І. та Палійчук Н.Й.

Для класів правового профілю чинною є програма авторів Ремех Т.О., Ратушняка С.С. «Правознавство. 10-11 класи (профільний рівень)». Програма розрахована на 105 годин протягом навчального року (3 години на тиждень) та охоплює 10-11 класи.

У новому навчальному році продовжується вивчення предмета «Людина і світ». Для рівня стандарту, академічного рівня у 10 класі на вивчення предмета «Людина і світ» відводиться 17 годин на рік (0,5 годин на тиждень), а профільного рівня – 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинними є програми: «Людина і світ. 11 клас (рівень стандарту, академічний рівень)» та «Людина і світ. 11 клас (профільний рівень)» авторів Ладиченко Т.В., Бакки Т.В., Марголіної Л.В.

Для вивчення філософії діючими залишаються програми «Людина і світ. 11 клас», «Філософія. 10-11 класи», (К.: Поліграфкнига, 2010).

Деякі зауваги до вивчення суспільних дисциплін

У разі потреби загальноосвітній навчальний заклад вносить до навчального плану **спецкурси** історичного або суспільствознавчого напрямку, які фіксуються окремими записами в журналі (або окремому журналі), а навчальні досягнення учнів оцінюються за відповідними критеріями. *Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів приймається за-*

гальноосвітнім навчальним закладом (рішенням педагогічної ради).

Всі програми курсів **інваріантної складової** освітньої галузі «Суспільствознавство» розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України, видрукувані окремими брошурами й опубліковані у фаховому журналі «Історія та суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання», починаючи з 2011 року (№ 7-8), та за наступні роки.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване МОН до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства (www.mon.gov.ua).

Також залишаються актуальними методичні рекомендації МОН щодо організації навчально-виховного процесу і вивчення базових дисциплін попередніх років. Тексти методичних рекомендацій розміщені на сайті МОН (<http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations>)

Дозволяється використовувати підручники з відповідним грифом Міністерства, що видані в попередні роки, враховуючи при цьому зміни у програмі.

Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізує його методику навчання.

Готовність вчителя до змін та нововведень

Зміни у навчальних програмах із вивчення суспільних дисциплін пов'язані із змінами у суспільно-політичному житті держави, котрі визначають нинішню історичну епоху. Вони є основними, найсуттєвішими і поступово повинні призвести до об'єктивної подачі і викладу історичного матеріалу учням, адже перемога Революції гідності, прийняття пакету Законів щодо декомунізації суспільного життя сформували умови для відновлення історичної правди про Другу світову війну, давню і новітню історію України тощо.

Завдання вчителів суспільних дисциплін усвідомити нові пред-

метні та професійні знання, зосередитись на їх новому розумінні, відображати на уроках об'єктивну історію із використання регіонального компоненту та продовжувати цю роботу в позаурочний час.

Історія рідного краю повинна доповнювати та розширювати розуміння історії України у контексті історичного процесу; із уніями необхідно продовжувати організацію нових досліджень щодо регіональної історичної спадщини.

Оскільки держава поставила перед освітою вагомe завдання – привести структуру суспільствознавчої освіти у відповідність до питань щодо відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу і декомунізації суспільного життя, то пріоритетним завданням для вчителів на новий навчальний рік постає питання приведення у відповідність до трактувань української та світової історичної науки інформаційні та методичні куточки в школах, переглянути підходи з організації діяльності музеїв історичного профілю, щоб не створювати перекіс у подачі інформації.

Особливої уваги і допомоги сьогодні потребує проблема проведення реєстрацій шкільних музеїв історичного профілю, у яких зафіксоване тоталітарне минуле України. А саме, питання уточнення або зміни назви музеїв чи окремих їхніх розділів та їх нове змістове наповнення.

Нормативно-законодавчі документи щодо вказаних питань будуть розміщені у навчально-методичному розділі «Історія, правознавство та суспільні дисципліни» сайту ДОППО.

Навчально-виховний процес через викладання суспільних дисциплін у новому 2015-2016 н. р. потрібно наповнити вирішенням таких проблем, як формування у юних громадян України патріотизму, національної свідомості, активної життєвої позиції; розкриття шляхів інтеграції в українське суспільство національних меншин і корінних народів, котрі проживають на території Дніпропетровщини; вивчення різноманітності їх культур та природи взаємодії між собою, можливістю трансформації міжетнічної культури у специфіку нашого регіону.

Основним критерієм добору змісту та методики навчальних історичних суспільствознавчих матеріалів повинні бути загальнолюдські цінності як вчителя історії, такі як: толерантність, повага до прав людини, взаєморозуміння, солідарність, свобода, громадянська відповідальність та професійність.

Людмила БАЗИЛЕВСЬКА,
завідувач навчально-методичної лабораторії суспільних дисциплін

АКСІОСТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ: ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

(координаторам експериментальних навчальних закладів «Створення системи розвитку аксіосфери особистості в сучасному навчальному закладі на засадах традиційних духовних цінностей»; викладачам курсів духовно-морального спрямування та усім небайдужим освітянам)

Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ ст. вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі.

За Національною стратегією розвитку освіти в Україні серед зазначених проблем актуальними є: відсутність цілісної системи виховання, морального та духовного розвитку і соціалізації дітей та молоді; зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини учнівської молоді.

Освіті відводиться ключова роль в духовно-етичній консолідації українського суспільства, його об'єднанні перед обличчям зовнішніх і внутрішніх викликів, в зміцненні соціальної солідарності, в підвищенні рівня довіри людини до життя в Україні, до співгромадян, суспільства, сьогодення і майбутнього країни.

Цінності особи формуються у сім'ї, неформальних співтовариствах, учнівських, трудових і інших колективах, у сфері масової інформації, мистецтва, відпочинку тощо. Але найсистемніше, послідовно і глибоко духовно-етичний розвиток і виховання особи відбувається у сфері загальної освіти, де вони забезпечуються самим устроєм шкільного життя, через яке проходять усі громадяни України. Дитина шкільного віку найбільш сприятлива до емоційно-ціннісного, духовно-морального розвитку. В той же час недоліки розвитку і виховання в цей період життя важко виправити в подальші роки. Пережите і засвоєне в дитинстві відрізняється великою психологічною стійкістю.

Аксіостратегія становлення національного виховного ідеалу – це виховання орієнтоване на досягнення певного ідеалу, тобто образу людини, що має пріоритетне значення для суспільства в конкретно-історичних соціокультурних умовах. Сьогодні, на сучасному етапі розвитку України, визначення національного виховного ідеалу має враховувати:

- спадкоємність сучасного національного виховного ідеалу по відношенню до національних виховних ідеалів минулих епох;
- духовно-етичні цінності, визначені відповідно до чинного українського законодавства;

Шкільна освіта в сучасних соціокультурних контекстах окрім прагматичних завдань, обумовлених потребами суспільства, має вирішувати головну концептуальну задачу – духовного формування особистості. Для цього необхідно дати дитині аргументоване уявлення про різні шляхи пізнання світу, що історично склалися. Про науку і культуру, про матеріальний досвід і духовне Одкровення, про багатство спадщини української культури, яка дає унікальну можливість цілісного підходу до усвідомлення духовної гармонії людського буття.

Сучасний період в українській історії та освіті є часом зміни ціннісних орієнтирів. Не дивлячись на проголошення українським законодавством суспільних цінностей і пріоритетів, в українських громадян не склалася ясно виражена система ціннісних орієнтирів, об'єднуючих українців в єдину історико-культурну і соціальну спільність.

- зовнішні і внутрішні виклики, що стоять перед Україною.

Тому, в якості **сучасного національного виховного ідеалу** можна запропонувати наступний образ: високоморальний, творчий, компетентний громадянин України, що приймає долю Вітчизни як свою особисту, усвідомлює відповідальність за сьогодення і майбутнє своєї країни і свого життя, вкорінений в духовних і культурних традиціях народу України.

У сфері духовно-ціннісного становлення учнів потрібно забезпечити:

- готовність і здатність до духовного розвитку, етичного самоудосконалення, самооцінки, розуміння пошуків сенсу свого життя, відповідальної поведінки;

- готовність і здатність до реалізації творчого потенціалу в духовній і наочно-продуктивній діяльності, соціальній мобільності на основі моральних норм, безперервної освіти і універсальної духовно-етичної установки «ставати краще»;

- зміцнення моральності, заснованої на волі і духовних вітчизняних традиціях, внутрішній установці особистості чинити згідно своєї совісті;

- формування моралі як усвідомлення необхідності поведінки, заснованої на прийнятних в суспільстві уявленнях про добро і зло, належне і неприпустиме;

- розвиток совісті як етичної самосвідомості особи, здатності формулювати власні етичні зобов'язання, здійснювати етичний самоконтроль, вимагати від себе виконання моральних норм, давати етичну самооцінку своїм і чужим вчинкам;

- ухвалення особою базових національних цінностей, духовних традицій;

- готовність і здатність виражати і відстоювати свою суспільну позицію, критично оцінювати власні наміри, думки і вчинки;

- здатність до самостійних вчинків і дій, що здійснюються на основі морального вибору, ухваленню відповідальності за їх результати, цілеспрямованість і наполегливість в досягненні результату;

- працьовитість, життєвий оптимізм, здатність до подолання труднощів;

- усвідомлення цінності інших людей, цінності людського життя, нетерпимість до дій і впливів, що представляють загрозу життю, фізичного і етичного здоров'я і духовної безпеки особи, уміння їм протидіяти;

- волелюбність як здатність до свідомого особистого, професійного, громадянського та іншого самовизначення та розвитку у поєднанні з моральною відповідальністю особи перед сім'єю, суспільством, майбутніми поколіннями;

- зміцнення віри в Україну, відчуття особистої відповідальності за Вітчизну перед минулими, сучасними і майбутніми поколіннями.

У сфері суспільних відносин духовно-етичний розвиток і виховання учнів повинно забезпечити:

- усвідомлення себе громадянином України на основі ухвалення загальних національних етичних цінностей;

- розвиненість відчуття патріотизму, громадянської солідарності та готовності свідомо протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам;

- турботу про добробут народу України, підтримку міжет-

нічного, міжконфесійного миру і злагоди;

- усвідомлення безумовної цінності сім'ї з розумінням і підтримкою таких етичних засад сім'ї, як любов, взаємодопомога, пошана до батьків, турбота про молодших і старших, відповідальність за іншу людину;

- дбайливе ставлення до життя людини, турбота про продовження роду;

- законотворчість і свідомо підтримуваний громадянами правопорядок;

- духовну, культурну і соціальну спадкоємність поколінь.

Аксіостратегії духовно-етичного розвитку і виховання в контексті національного виховного ідеалу. Згідно Національній стратегії розвитку освіти в Україні основним завданням є «побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності».

Таким чином, духовно-етичний розвиток і виховання учнів є першорядним завданням сучасної освітньої системи і є важливим компонентом соціального замовлення для освіти.

Духовно-етичний розвиток і виховання особи в цілому є складним, багатоплановим процесом, що є невід'ємним від життя людини у всій його повноті й суперечності, від сім'ї, суспільства, культури. Сфера педагогічної відповідальності в цьому процесі визначається наступними положеннями:

- загальна освіта, що вибудовує партнерські стосунки з

іншими інститутами соціалізації, є основним інститутом педагогічної дії на духовно-етичний розвиток особистості. При цьому основним суб'єктом, що реалізовує цілі духовно-етичного розвитку і виховання, визначає безпосередні шляхи і методи їх досягнення на основі досвіду і традицій вітчизняної педагогіки, власного педагогічного досвіду, є педколектив загальноосвітньої установи;

- зміст духовно-етичного розвитку і виховання учнів, діяльність педагогічних колективів загальноосвітніх установ мають бути сфокусовані на цілях, на досягнення яких сьогодні спрямовані зусилля суспільства і держави.

Пропонуємо сьогодні педколективам взяти до уваги типовий навчальний план з вивчення етики чи курсів духовно-морального спрямування (додаток № 13 до наказу Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 р. № 664):

Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування (Див. на сайті газети «Джерело» у рубриці серпневій рекомендації/додатки).

Програми духовно-етичного розвитку і виховання школярів, що розробляються і реалізуються загальноосвітніми установами спільно з іншими суб'єктами соціалізації повинні забезпечувати повноцінну і послідовну ідентифікацію учнів з сім'єю, культурно-регіональним співтовариством, народом України, відкритим для діалогу зі світовою спільнотою.

Основні принципи організації духовно-етичного розвитку і виховання

Організація соціально відкритого простору духовно-етичного розвитку і виховання особи громадянина України, етичного устрою життя учнів здійснюється на основі:

- етичного прикладу педагога;
- соціально-педагогічного партнерства;
- індивідуально-особистісного розвитку;
- інтегративності програм духовно-етичного виховання;

Кажучи про **етичний приклад педагога**, слід пригадати А. Дістервега, який вважав, що «всюди цінність школи дорівнює цінності її вчителя». Моральність вчителя, моральні норми, якими він керується в своїй професійній діяльності і житті, його ставлення до своєї педагогічної праці, до учнів, колег

– все це має першорядне значення для духовно-етичного розвитку і виховання учнів. Ніякі виховні програми не будуть ефективні, якщо педагог не являє собою завжди головний для учнів приклад етичної і громадянської поведінки. У педагогічному плані серед базових національних цінностей необхідно встановити одну, найважливішу, системоутворюючу цінність – цінність Вчителя.

У сучасних умовах без **соціально-педагогічного партнерства** суб'єктам освітнього процесу дуже важко забезпечити повноцінний духовно-етичний розвиток і виховання учнів. Для вирішення цього загальнонаціонального завдання необхідно вибудовувати педагогічно доцільні партнерські стосунки з іншими суб'єктами соціалізації: сім'єю, громадськими організаціями і традиційними релігійними об'єднаннями, установами додаткової освіти, культури і спорту, ЗМІ.

Організація соціально-педагогічного партнерства може здійснюватися шляхом узгодження соціально-виховних програм загальноосвітніх установ і інших суб'єктів соціалізації на основі базових національних цінностей.

Індивідуально-особовий розвиток був безумовним пріоритетом вітчизняної педагогіки 90-х рр. ХХ ст. і залишається одним з найважливіших завдань сучасної освіти. У просторі духовно-етичного розвитку він набуває повноти своєї реалізації. Педагогічна підтримка самовизначення особи, розвитку її здібностей, таланту, передача їй системних наукових знань, умінь, навичок і компетенцій, необхідних для успішної соціалізації, самі по собі не створюють достатніх умов для вільного розвитку і соціальної зрілості особи. Знання наук і незнання добра, гострий розум і глухе серце таять загрозу для людини, обмежують і деформують її особистісний розвиток.

Духовно-етичний розвиток і виховання учнів мають бути інтегровані в основні види діяльності учнів: урочну, позаурочну, позашкільну і суспільно корисну. Іншими словами необхідна **інтегративність програм духовно-етичного виховання**. Зміст виховання групується навколо базових національних цінностей. У педагогічному плані кожна з них формулюється як питання, поставлене людиною до самої себе, як питання, поставлене педагогом перед учнем. Це виховне завдання, на вирішення якого спрямована навчально-виховна діяльність. Кожна з базових цінностей, педагогічно визначена як питання, перетворюється на виховне завдання. Для її вирішення, учні разом з педагогами, батьками, іншими суб'єктами духовного, культурного, соціального життя мають звертатися до змісту:

- історії України, своєї сім'ї, роду;
- життєвого досвіду своїх батьків, предків;
- традиційних для України релігій;
- творів літератури і мистецтва, краєзнавчих зразків вітчизняної і світової культури;
- періодичної літератури, ЗМІ, що відображають сучасне життя;
- суспільно корисної і особисто значущої діяльності;
- навчальних дисциплін;
- інших джерел інформації і наукового знання.

Базові цінності не повинні бути локалізовані в змісті окремого навчального предмету, форми або виду освітньої діяльності. Вони мають пронизувати весь навчальний зміст, весь склад шкільного життя, всю багатопланову діяльність школяра як людини, особистості, громадянина.

Програми духовно-етичного розвитку і виховання («Етика», «Етика: духовні засади», «Основи християнської етики», «Біблійна історія та християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» тощо) мають передбачати добровільне і посилене включення

учнів у вирішення реальних соціальних, екологічних, культурних, економічних і інших проблем сім'ї, школи, села, району, міста, області, країни. Створені педагогами Дніпропетровщини методичні розробки за програмою «Біблійна історія та християнська етика» (4-9 класи), що отримали гриф Міністерства освіти і науки України цілком відповідають освітнім стратегіям соціалізації особистості громадянського суспільства.

В Дніпропетровській області з 1.09.2015 р. розпочинається третій, формувальний, етап науково-експериментальної роботи за темою «**Розвиток аксіосфери особистості в сучасному навчальному закладі на засадах традиційних духовних цінностей**», метою якого є апробація системи становлення цілісної, духовної, морально-етичної особистості, світогляд якої формується на традиційних духовно-моральних цінностях. Як правило, експериментальні навчальні заклади в якості профільного базового предмету обрали один з існуючих курсів духовно-морального спрямування. Досвід роботи за програмою цих курсів (етика, «Етика: духовні засади», «Основи християнської етики», «Біблійна історія та християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» тощо) в межах та поза межами експериментальної діяльності переконує, що продуктивність їх викладання залежить від вміння вчителя викликати інтерес учнів, проводити нестандартні уроки, а саме:

- 1) нестандартні уроки змістовної спрямованості, де основним компонентом є взаємодія учнів (уроки-семінари, уроки-конференції тощо);
- 2) уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки-панорами) з викладанням матеріалу кількох тем блоками в цілісності та єдності;
- 3) уроки змагання (уроки КВК, уроки-аукціони, уроки-турніри, уроки-вікторини, уроки-конкурси);
- 4) уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-консіліуми, уроки-взаємонавчання, уроки-заліки);
- 5) уроки комунікативної спрямованості (уроки-усні журнали, уроки-диспути, уроки-репортажі, уроки-прес-конференції, уроки-парадокси);
- 6) уроки драматизації (уроки-спектаклі, уроки-концерти, кіно-уроки, дидактичний театр);
- 7) уроки-дослідження (уроки-пошуки, уроки-розвідки, уроки-експедиції, уроки-подорожування, уроки-наукові експерименти);
- 8) уроки – ділові ігри (уроки-суди, уроки-імпровізації, уроки-імітації);
- 9) уроки-тренінги.

Духовно-етичний розвиток і виховання громадянина України є ключовим чинником розвитку країни, забезпечення духовної єдності народу і об'єднуючих його моральних цінностей, політичної і економічної стабільності. Неможливо створити сучасну інноваційну економіку, минаючи людину, її стани і якості внутрішнього життя. Темпи і характер розвитку суспільства безпосереднім чином залежать від громадянської позиції людини, її мотиваційно-вольової сфери, життєвих пріоритетів, етичних переконань і духовних цінностей.

Виховання людини, формування властивостей духовно розвиненої особи, любові до своєї країни, потреби творити і удосконалюватися є найважливіша умова успішного розвитку України. Оновлена українська загальноосвітня школа має стати найважливішим чинником, що забезпечує духовну та соціокультурну модернізацію українського суспільства.

Олена РОГОВА, доцент кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Для 2015–2016 навчального року характерними є суттєві зміни у змісті діючих навчальних програм. Таким шляхом забезпечується мобільність програм з української мови і літератури 2005, 2010, 2013 років, якими ми користуватимемося. Першочергове завдання педагогів – ознайомитися з нововведеннями і врахувати у процесі календарно-тематичного планування та практичної реалізації. Власні думки щодо змін необхідно висловлювати на педагогічних форумах та сторінках фахових видань.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти унормував потребу організації навчання на засадах особистісно зорієнтованого, компетентного та діяльнісного підходів, які відображені в освітніх галузях, зокрема в галузі «Мови і літератури». Так, реалізація змістових ліній мовної освіти – мовленнєвої, мовної, соціокультурної і стратегічної (діяльнісної) – забезпечує формування у школярів комунікативної компетентності, сприяє розвитку національної самосвідомості, патріотичному, морально-етичному та естетичному вихованню учнів. З огляду на те, що **мовленнєва і мовна** змістові лінії визначають безпосередній предмет навчання та його структуру, супроводжуються державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, то **розвантаження** зазнали саме ці дві змістові лінії. **Соціокультурна й діяльнісна (стратегічна)** лінії є засобом досягнення освітньої мети вивчення української мови в основній школі.

Сьогодні кожен педагогічний працівник повинен задуматися, чи вповні він реалізує державний статус української мови, її суспільні функції (комунікативні, пізнавальні, культуроносні, естетичні, ідентифікаційні), а також її здатність здійснювати навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, оскільки рідна мова була і є важливою сферою формування національно свідомої особистості. Аби молодь сприймала українську мову як сучасну, європейську, багату, розвинену, треба широко й системно демонструвати повнок-

ровність і спроможність нашої мови в усіх сферах життя. У зв'язку з цим дуже важливою є реалізація соціокультурного принципу, тобто вивчення української мови на основі створеної українським народом оригінальної культури, відображеної в усній народній творчості, традиціях, звичаях, літературі, інших видах мистецтва.

Викладаючи українську мову як один із шкільних предметів, слід пам'ятати і постійно наголошувати на тому, що мова є ідентифікаційним кодом нації, найважливішим засобом національно-патріотичного виховання. Необхідно використовувати різноманітні методичні прийоми, щоб досягти послідовного й системного збагачення учнівського словника колоритними фразеологізмами, власне українськими словами, словами-символами, архетипними поняттями, у яких закарбовано культурний досвід, духовність, ментальність минулих поколінь нашого народу.

З метою розвантаження навчальної програми також **внесено зміни** до програми з української літератури (5-9 класи), а саме:

5 клас

Вилучено з програми народні перекази «Білгородський кисіль», «Ой Морозе-Морозенку»; поезію М. Рильського «Люби природу не як символ...»; поезії М. Вінграновського «Перша коліскова», «Бабуни дощ», «Сама собою річка ця тече...».

6 клас

Вилучено з програми: пісню Д. Луценка «Як тебе не любити, Києве мій»; вступ до поеми Т.

Шевченка «Іван Підкова»; поезію Лесі Українки «Співець»; поезію І. Калинця «Писанки», співомовки С. Руданського «Гуменний», «Свиня свинею».

7 клас

Вилучено з програми поезію А. Малишка «Так живуть на цій землі поети...».

8 клас

Вилучено з програми поезію Лесі Українки «Ви щасливі, пречисті зорі», твори В. Самійленка, Остапа Вишні, повість О.Бердника «Хто зважиться – вогнем наречеться».

Включено в програму твір Володимира Дрозда «Білий кінь Шептало», повість Юрія Винничука «Місце для дракона».

9 клас

Вилучено з програми твори: Притчу про сіяча; поезію Г. Сковорода «Пісня 28» (із «Саду Божественних пісень»); поему-містерію Т. Шевченка «Великий льох»; поезії І. Франка «Каменярі», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», поему «Мойсей».

Вилучено літературознавчі поняття: «пригодницька повість» (5 клас); «пафос твору», «романтичний пейзаж», «прийоми контрасту», «засоби гумористичного зображення» (поглиблено), «диптих», «повість-казка» (7 клас); силабо-тонічне віршування, «трискладові віршові розміри», «асоціативні образи», «літературний характер», «психологізм» (8 клас); «повість-хроніка» (9 клас).

Уведено поняття: «тема», «прозова мова» (5 клас), «повість» (6 клас).

Звертаємо вашу увагу на зміни, що відбулися в програмі Українська література. 5-12 класи **для 8-9 класів**.

8 клас

Вилучено з програми твори: поезії Б.Олійника «Вибір», «Ринг», повість Осипа Назарука «Роксолана», повість В.Дрозд «Ірій».

Додано поезію В.Самійленка «На печі».

9 клас

Вилучено з програми твори: баладу «Бондарівна», Притчу про сіяча, трактат Г. Сковорода «Вступні двері до християнської добронравності», повість Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», поезію М. Костомарова «Соловейко», поему Т. Шевченка «Великий льох», поетичні твори П. Куліша: «До рідного народу», «Троє схотінок», «Заворожена криниця».

Додано вірш Т.Шевченка «Заповіт».

Оповідання Марка Вовчка «Максим Гримач» замінено на повість «Інститутка».

Вилучено літературознавчі поняття: «силабо-тонічне віршування» (8 клас); «силабо-тонічне віршування»,

«літературний напрям», «течія», «психологізм у літературі», «роман-хроніка» (9 клас).

Сподіваємося, що пропонуване оновлення сприятиме підвищенню якості шкільної літературної освіти. Та ми повинні усвідомлювати, що вивчення предметів гуманітарного циклу має не тільки загальнонавчальне, а й культурознавче, державотворче значення. Українська література має вивчатися у загальному світовому контексті як свідчення високої духовної та цивілізаційної розвиненості українського народу, як невід'ємна складова національної культури, своєрідний генетичний код нації. Саме національна ідентифікація й усвідомлення себе українцем відбувається під час вивчення творчості І. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Хвильового, Олеса Гончара, В. Стуса, Ліни Костенко та інших письменників, твори яких прищеплюють любов до рідної мови, історії, культури; вчать бути господарем на власній землі, бути відповідальним за долю нації.

Значущість реалізації змістових ліній літературного компонента – **емоційно-ціннісної, літературознавчої, загальнокультурної, компаративної** – в тому, що засобами мистецтва досягається формування в учнів загальнолюдських та національних ціннісних орієнтирів, збагачується внутрішній світ молодшої людини, її морально-етичний потенціал. Творчі зусилля кожного вчителя мають спрямовуватися на те, щоб підвищити виховний рівень сучасного уроку, його творчий потенціал; забезпечити оптимальні можливості для розвитку критичного мислення учнів, формування соціальних компетентностей, пробудження через мистецтво слова національної свідомості.

Та найбільшою цінністю на уроці завжди була і залишається дитина, її внутрішній психологічний стан. Особливу увагу слід звертати на адаптаційний період п'ятикласників. Необхідно забезпечити кожній дитині спокійну, лагідну атмосферу, особистісний підхід, чіткий режим, всебічну підтримку і допомогу. Важливо, щоб учителі-предметники створювали ситуації, які б дозволяли учневі проявляти ініціативу, працювати в умовах вибору, розвивати власні здібності, самореалізовуватися. Також необхідно уникати високого темпу уроку, який призводить до відставання багатьох дітей під час засвоєння навчального матеріалу; уникати перевантаження учнів зайвими за обсягом домашніми завданнями; не створювати

психотравмуючі ситуації при виставленні оцінок.

Вік шестикласників можна назвати перехідним від молодшого шкільного до молодшого підліткового. Учні-підлітки уже можуть самостійно концентрувати увагу, розвивати пам'ять і мислення, регулювати власні емоційно-вольові процеси. Поступово в учнів формується здатність спостерігати явища навколишньої дійсності, помічати окремі риси, виявляти істотні деталі, з'ясувати взаємозв'язки між ними. Ці особливості учнівської психіки треба враховувати у процесі навчання. Уже з перших уроків у 6 класі учням бажано пропонувати завдання на спостережливість, виявлення істотних ознак предметів, встановлення зв'язків між декількома об'єктами тощо. Пам'ять учнів у цей час має переважно наочно-образний характер. Учні краще запам'ятовують зовнішні ознаки предметів, ніж їх логічну змістову сутність. Необхідно систематично, впродовж тривалого часу, повторювати з ними пройдений навчальний матеріал. З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів бажано пропонувати їм самостійно складати завдання і ставити однокласникам запитання, які стосуються вивченого теоретичного матеріалу.

Ми не можемо не враховувати і вікові особливості семикласників. Цей підлітковий вік характеризується переорієнтацією спілкування з дорослими на однолітків, зацікавленням особистісним спілкуванням, появою «почуття дорослості», розвитком самооцінки і самосвідомості, інтересу до себе як особистості, критичним ставленням до оточуючих, прагненням до самоствердження. Середній шкільний вік – найбільш сприятливий для розвитку творчого мислення, тож вчителю необхідно постійно пропонувати учням вирішувати проблемні та творчі завдання, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, брати участь у діалозі, дискусії, обговоренні.

Для особистісного зростання педагога сьогодні безліч можливостей, зокрема професійний конкурс «Учитель року». Слід звернути увагу на необхідність створення власного блогу, його змістовність, актуальність, інтерактивність, результативність. Такий методичний прийом як **майстер-клас** має стати звичним на шкільних, міських, районних семінарах-практикумах, а уміння створити **освітній проєкт**, розкрити його новизну й оригінальність продемонструє креативність учителя. Та, звичайно, найвищий рівень майстерності слід демонструвати під час проведення уроку. Цьогоріч переможцем обласного етапу конкурсу в номінації «Українська мова і література» стала учи-

тель української мови і літератури ЗСШ № 20 м. Павлограда Стороженко Наталія Петрівна. Тема її досвіду: «Розвиток творчості учнів через впровадження особистісно зорієнтованих технологій на уроках української мови і літератури та в позакласній роботі».

Наша обласна педагогічна спільнота п'ять років працювала над реалізацією науково-методичного проєкту «Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості». Маємо багато цікавих здобутків, які були представлені учителями на обласній педагогічній виставці і які слід використовувати у навчальній діяльності. У цьому році розпочинаємо роботу над новим обласним науково-методичним проєктом «**Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства**». Сучасний процес державотворення у нашій країні вимагає від людини готовності і здатності до активної участі у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків, себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни. Саме у процесі вивчення рідної мови, літератури, культури, звернення до найкращих надбань українського народу й людства загалом відбувається відродження національної гідності громадянина-патріота України, становлення громадянської зрілості та суспільної активності кожної самодостатньої особистості, орієнтація випускника на успішну самореалізацію у суспільному житті. Використовуючи сучасні прогресивні підходи до навчання, інноваційні методи, прийоми, технології, педагоги покликані формувати у школярів ключові, життєво необхідні компетентності, ціннісні орієнтири; виробляти навички співпраці, співробітництва, діалогізму; розвивати креативність, медійність, комунікабельність.

Рекомендуємо для підготовки до уроків літератури рідного краю скористатися навчально-методичним посібником, призначеним для проведення спецкурсу за вибором «Література рідного краю» у 5 і 6 класах (по 34 години у кожному класі) (Автори: Криворотенко О.Г., Сергієнко А.А.). Оскільки у даному виданні підібрано надзвичайно цікавий, різноплановий матеріал про життєвий і творчий шлях письменників Придніпров'я, пропонуються найцікавіші художні твори наших земляків, то посібник варто використовувати для більш широкого ознайомлення з літературою рідного краю у середніх і старших класах загальноосвітніх навчальних закладів. Відібрані твори, запропоновані запитання і завдання сприятимуть розвитку творчих і комунікативних здібностей

учнів, самостійного критичного мислення, культури полеміки, формуванню необхідних ключових компетентностей.

Радимо звернути увагу на передплату та використання у процесі підготовки до уроків паперових та електронних варіантів періодичних фахових видань: журнали «Дивослово», «Українська мова і література в школі», «Українська мова і література в школах України», «Українська література в загальноосвітній школі», «Методичні діалоги», газета «Українська мова та література».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. – К.: Ленвіт, 2014.
2. Проблеми сучасного підручника: педагогіка, освіта, актуальні питання теорії підручникотворення. – Інститут педагогіки НАПН України. – 2014. <https://scholar.google.com.ua>
3. Коваленко Л.Т. Українська література. Підручник для учнів 7 класу. <http://www.ychebник.com.ua>
4. Восвода З.Я., Данилейко О.Л. Українська література. 8 клас. Книжка для вчителя. – К.: Генеза, 2014.
5. Омельчук С.А. Усі уроки української мови у 9 класі: навчально-методичний посібник. – К.: Основа, 2014.
6. Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Українська мова. Збірник диктантів. 9 клас. – К.: Грамота, 2015.
7. Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. I, II частини. – К.: Грамота, 2015.
8. Фасоля А.М. Компетентно зорієнтовані завдання // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014. – № 5.
9. Сергієнко А.А. Емоційно-ціннісна змістова лінія у мистецькому контексті на уроках української літератури // Дивослово. – 2014. – № 12.
10. Сергієнко А.А. Реалізація комунікативного та діяльнісного підходів до навчання на уроках української літератури. // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014. – № 5.
11. Криворотенко О.Г., Сергієнко А.А. Література Дніпропетровщини. Навчально-методичний посібник для проведення спецкурсу з літератури рідного краю у 5-6 класах (68 годин). – Дніпропетровськ, ДОІППО, 2015.
12. Піскорська Л.І., Гуріна Л.В., Любич Т.М. Навчально-методичний контекст уроку української літератури рідного краю. 9-11 класи. – Дніпропетровськ, 2015.

Антоніна СЕРГІЄНКО,
завідувач кафедри
гуманітарної освіти,
кандидат педагогічних наук

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ПРЕДМЕТІ «ІНОЗЕМНА МОВА»

Перший етап. Патріотизм зароджується разом із формуванням родинних почуттів до своєї сім'ї, матері, батька, бабусі, дідуся, родичів.

Провідною темою у вивченні іноземної мови в початковій школі є, безумовно, тема «Сім'я», упродовж якої учні розповідають про своїх найближчих людей і родинне коло. Під час вивчення матеріалу з теми «Свята і традиції» молодших школярів необхідно знайомити з елементами культури країни, мова якої вивчається. Але будь-які знання, що набуваються за допомогою іноземної мови, сприймаються тільки через призму знань, сформованих у процесі оволодіння рідною культурою. Тому, ознайомлюючись із святковими традиціями зарубіжних ровесників, учні, насамперед, вчать обговорювати сімейні традиції, традиції святкування у власній родині, у дитячому колективі, в якому перебувають.

Другий етап. Виховання любові до своєї малої батьківщини – села, міста, учнівського колективу, місцевих традицій, до історії.

В основній школі учні досягають такого рівня володіння мовою, при якому стає можливим діалог із зарубіжними ровесниками засобами Інтернету чи проектною діяльністю, під час яких відбувається самоідентифікація маленького українця. Матеріал навчально-методичного забезпечення сприяє розумінню важливості розвитку вміння співпрацювати і контактувати із представниками інших країн. В основній школі відбувається формування навичок та умінь школярів розповідати про своїх друзів, рідне місто, село, країну, національні свята, столицю своєї Батьківщини, надавати інформацію про основні пам'ятки культури, особливості вітчизняної шкільної освіти тощо. Широко застосовуються драматизації, пошуково-ігрові завдання, вікторини, конкурси тощо.

Третій етап. Формування власне патріотизму, виховання любові до України як своєї Батьківщини. Розвиток уміння репрезентувати свою країну у світі, культуру і побут свого народу, святкові обряди і культурні цінності, національні особливості та реалії життя в спілкуванні із зарубі-

У зв'язку зі змінами, що здійснюються в Україні, перед учителями іноземних мов постають актуальні навчальні та виховні задачі: формування нового покоління соціально активних громадян, гідних нащадків досвіду минулих поколінь, носіїв духовної культури народу, традицій етносу та рівноправних громадян всієї України та світового суспільства.

Комунікативна спрямованість предмета «іноземні мови» надає вчителю широкі можливості у вихованні громадянської позиції, патріотизму, високих моральних якостей особистості. Розвиток патріотичних якостей учня засобами іноземної мови враховує особливості вікового періоду і передбачає різні його етапи. В 6-7 років дитина отримує перші відомості про етнічну приналежність, а у 8-9 років – уже чітко ідентифікує себе зі своєю етнічною групою на основі національності батьків, місця проживання, рідної мови, культури тощо. Приблизно в цей час пробуджуються національні почуття, а в 10-11 років національна самосвідомість формується вже в повному обсязі. Зародження і розвиток цих почуттів у школярів визначає майбутнє всієї української нації та Української держави.

іжними ровесниками та гостями набувається засобами активізації отриманих у попередні роки навичок та умінь за допомогою рольових ігор, творчих проектів, організації молодіжних конференцій, змагань, культурних заходів тощо. У навчально-методичному забезпеченні з іноземної мови для цього етапу є чимало культуро-країнознавчого матеріалу та завдань, що передбачають використання інтерактивних технологій, націлених на практичне застосування українознавчої інформації, проведення соціокультурних паралелей, виховання відчуття себе майбутніми громадянами своєї країни, рівноправними партнерами інших європейських країн, покликаних розвивати свою Батьківщину і збагачувати скарбницю світової цивілізації.

На засіданнях методичних об'єднань вчителів іноземних мов доцільно розглянути цю тему і зупинитися на питаннях формування світогляду, моральних ідеалах, нормах поведінки учнів через вивчення предмету «іноземні мови». А також зупинитися на питанні організації літніх мовних таборів (проаналізувати, який матеріал використовувався, система роботи для різних вікових категорій, використання автентичного матеріалу, які завдання були спрямовані на розвиток соціо-культурних компетенцій, яка низка ресурсів була задіяна для формування та розвитку міжособистісних та комунікаційних навичок учнів.

В ході перевірки правильності заповнення сторінок журналу з іноземних мов, перевірки зошитів, словників, документації з іноземних мов було виявлено ряд недоліків, тому на засіданнях МО вчителів іноземних мов варто ще раз проаналізувати наступний документ.

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й стандартом, що регламентує його вимоги до обов'язкового мінімуму змісту й рівня підготовки випускників. Ці вимоги містять у собі знання фонетики, лексики, фразеології, граматики.

Зміст навчання іноземної мови містить у собі чотири види мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, письмо і читання. Для виявлення рівня володіння кожним видом розроблені відповідні критерії.

Ці види діяльності є основою для реалізації системи контролю над ходом й якістю засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови. Учень із самого початку навчання повинен знати, як буде оцінюватися його робота, які вимоги в навчанні будуть до нього висуватися. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості своїх знань.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація

Семестровий контроль проводиться за чотирма видами – мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо).

журналі робиться, наприклад, такий запис:

Контроль Контроль Контроль

Аудіювання Говоріння Читання Письма

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання та оцінок контролю з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

Під час перевірки робіт з іноземної мови в початковій школі (1-4 класи) вчитель виправляє помилки і пише згори правильний варіант слова, виразу тощо. Зошити, в яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються після кожного уроку у всіх учнів з виставленням оцінок.

У 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

В 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи, але з таким розрахунком, щоб один раз на місяць перевірялися роботи всіх учнів.

Словники перевіряються один раз на семестр. Учитель виправляє помилки і ставить підпис та дату перевірки.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета».

Зошити та словники підписуються мовою, яка вивчається.

Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1 класу учнів поділяють на групи (з 8-10 учнів у кожній, але не більше 3 груп); при вивченні іноземної, що не є мовою навчання, а вивчається як предмет, – клас чисельністю понад 27 учнів поділяють на 2 групи.

Марина АЛУСВА,
завідувач навчально-методичної лабораторії іноземних мов кафедри гуманітарної освіти

ПРЕДМЕТ «ІНОЗЕМНІ МОВИ»

Якісне навчання дітей іноземним мовам, в контексті європейської інтеграції України та наближення до європейських стандартів, є пріоритетом Міністерства освіти і науки України. Щоб діти краще володіли мовою МОН шукає різні підходи для забезпечення якісного навчання. Сьогодні робота МОН України спрямована на удосконалення навчальних програм, готується досконалий «Закон про освіту», який має окреслити шляхи реформування. На сьогодні дуже актуально відійти від паперової творчості, головне – це навчання наших

дітей. Сфера нашої освіти має підійти до такої форми, як в Європейських країнах. Міністр освіти С. Квіт наголосив, що «немає сучасної освіти без англійської мови». В майбутньому МОН планує розробити соціальну програму вивчення англійської мови – бо це питання є одне із ключових питань освіти.

На сьогодні триває робота з розвантаження навчальних програм та змісту підручників для учнів середньої школи. Створена Міністерством освіти і науки України робоча група розглядала та вносила певні зміни у навчальні програми для учнів 1-9 класів. Важливу роль відіграватиме така змістова категорія, як **ствалення учнів до предмета і до процесу його вивчення**. Такий підхід має навчити учнів бути відповідальними за знання які вони отримують, і розуміти чому ці знання важливі для них, все це забезпечить використання учнями отриманих знань у навчальній діяльності. Таким чином діяльнісний підхід до іноземної мови включає в зміст вивчення не тільки знання, навички та вміння, а й **навчальні стратегії та комунікативні функції з завданнями**. Головне у розвантаженій програмі є показ знань, навичок та вмінь. Важливим вважаються не тільки процеси засвоєння змісту, методів та форм контролю навчального процесу, а й оцінювання та показ засвоєного, побаченого, зрозумілого, переглянутого, тощо. Визначаючи нові цілі, зміст і методи навчання, програма сприяє реформі середньої освіти в галузі викладання іноземних мов, враховуючи рекомендації Ради Європи. Така програма не обмежує творчої ініціативи вчителя його самостійності, передбачаючи гнучкість у відборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання (навчально-методичні комплекти, підручники, посібники, аудіо-, відеоматеріали тощо). У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має **відповідний гриф Міністерства освіти і науки України**. Рекомендована література затверджується наказом Міністерства освіти і науки України. Із зазначеним переліком можна буде ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua

Щодо навчального змісту підручників, зміст укладено відповідно до програми і представлено розділами, що відповідають тематичній ситуаційній спілкування. Структура сучасного підручника є чіткою і послідовною вона відображає специфіку предмета «іноземна мова», яка підкреслює головний компонент змісту навчання – це навчання різним видам мовленнєвої діяльності: **говоріння, аудіювання, читання, письмо**.

Курси за вибором визначаються загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Організація літніх мовних таборів.

Якісне навчання дітей іноземним мовам, в контексті європейської інтеграції та наближення до європейських стандартів, є пріоритетом Міністерства освіти і науки України. Сьогодні Міністерство освіти і науки шукає крім стандартів, якісні нові нестандартні підходи, щоб діти краще володіли

мовою. Одним із таких нестандартних підходів є створення літніх мовних таборів. У таких таборах діти матимуть можливість спілкуватися іноземними мовами та застосовувати їх у різних формах діяльності. Головна мета табору – показати дітям інший стиль викладання мови, через ігрові моменти, інсценування, театральні вистави, навчання через проекти, тощо. Такі табори нададуть змогу дітям практично використовувати мову в реальних ситуаціях. Мета мовних таборів зацікавити учнів іноземними мовами.

Видавництво «Oxford University Press» долучилося до проведення цих заходів і пропонує вашій увазі цікаву систему роботи з художніми текстами. Ця навчальна система має назву «Reading Circles». Вона поєднує в собі елементи рольової гри з розвитком критичного мислення та групової дискусії.

Видавництво Кембриджського університету підготувало низку методичних розробок для використання в літніх мовних таборах. Методист видавництва Кембриджського університету Любов Залюбовська провела методичний вебінар присвячений використанню проектною роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Переглянути запис вебінару та безкоштовно завантажити методичні матеріали можна на сайті www.CambridgeEnglishSchools.com.ua

Міжнародний освітньо-методичний центр Pearson-Dinternal розробив комплекс навчально-методичних матеріалів для проведення проектною роботи в літніх мовних таборах. Проектна робота є чудовим інструментом реалізації комунікативного підходу та забезпечує активну мовленнєву практику кожного учня, розширює світогляд учнів та включає їх в активний діалог культур. Матеріали Pearson-Dinternal розроблено у трьох рівнях: молодший, середній, старший. Тематика відповідає психологічним особливостям, сфері вподобань та рівню мовленнєвої компетенції учнів відповідної вікової категорії. **Надаю вам матеріали на кожному рівень, які містять:**

1. Методичні рекомендації щодо проведення проектною роботи.
2. Декілька варіантів кінцевого проекту, що їх можуть створити школярі.
3. Поетапний план роботи над проектом.

4. Послідовний опис кожного із запропонованих етапів.

5. Навчальні матеріали для учнів.

Цей комплекс матеріалів дозволить індивідуалізувати навчальний процес, надасть можливість кожному учневі проявити креативність, реалізувати свій творчий потенціал.

Вищезазначені матеріали Pearson-Dinternal можна знайти на сайті ДОІППО

www.doippo.dp.ua, газети «Джерело» gdjferelo.jimdo.com, на сайті видавництва

«Пірсон» та партнерському сайті Дінтерналу (який представляє міжнародний освітньо-методичний центр) для публічного доступу та роздруку www.pearson.com.ua, www.dinternal.com.ua, **гаряча лінія для експрес-реагування та допомоги організаторам літніх мовних таборів:** demediuk.l@dinternal.com.ua Британською Радою було розроблено онлайн матеріали для тих хто вивчає англійську мову. Ці матеріали включають відео і аудіо матеріали, мовні ігри, мовні вправи, розповіді на різні теми. Вебсайт містить ресурси для:

дітей молодшого віку: http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/?utm_source=lekids&utm_medium=header-tab&utm_campaign=learnenglishkids;

підлітків: <http://learnenglish teens.britishcouncil.org/>
вчителів: <http://www.teachingenglish.org.uk/>

Видавництво Express Publishing рекомендує використовувати серії Storytime та Showtime не тільки для читання, але і як матеріал для інсценування. У роботі над проектом відбувається активізація лексики та граматичних структур, покращення вимови та інтонації, забезпечується практика усного мовлення та подолання мовного бар'єру.

1. <http://www.pearson.com.ua/summer-camps.html>

2. https://elt.oup.com/feature/ua/summer_camps_2015/?cc=ua&sellLanguage=uk&mode=hub

3. <https://elt.oup.com/teachers/readingcircles/?cc=ua&sellLanguage=uk&mode=hub>

4. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/tongue-twisters>

5. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/make>

6. <http://mon.gov.ua/activity/litni-movni-tabori/volonterski-organizacziyi/evropejski-volonterski-organizacziyi.html>

Фахова майстерність учителів іноземних мов.

У рамках спільного проекту Міністерства освіти і науки України та Британської Ради в Україні «Післядипломна педагогічна освіта вчителів іноземних мов» продовжується робота над розробкою кваліфікаційної рамки показників фахової майстерності вчителів іноземних мов. Цей рамковий документ розрахований у першу чергу на вчителів як дієвий інструмент визначення власного професійного рівня та чіткого розуміння шляхів безперервного професійного розвитку в атестаційний та між атестаційний періоди. Ця рамка є також орієнтиром для встановлення відповідності професійної діяльності вчителя певній категорії.

Рамка безперервного професійного вдосконалення вчителів іноземних мов складається з шести розділів: Планування уроків, Розуміння учнів та процесу учіння, Організація навчальної діяльності, Оцінювання навчальних досягнень, Знання предмета «англійська мова», Безперервний професійний розвиток. Вчителі англійської мови відповідної категорії демонструють свою компетентність згідно цієї рамки, бо кожний розділ цієї рамки має дескриптори професійної поведінки вчителя. Цей документ сприятиме професійному розвитку вчителя упродовж всього життя через рефлексію власної фахової діяльності, долатиме усталені стереотипи щодо ролі вчителя у навчально-виховному процесі і буде зосереджувати особливу увагу на учінні та навчальних досягненнях учнів, а також заохочуватиме використання інформаційних та комунікаційних технологій у класі та поза класом. Таким чином, рамка фахової майстерності вчителя стане наступним кроком до покращення якості іншомовної освіти в Україні.

Оцінювання навчальних досягнень учнів.

Зміст навчання іноземної мови складається з чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письмо.

Для виявлення рівня володіння кожним видом існують відповідні критерії.

Аудіювання, говоріння, читання та письмо є основою для

здійснення системи контролю з приводу засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основним компонентом в системі контролю є поточний контроль, який проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу, для встановлення рівнів оволодіння та здійснення корегування. Функція цього контролю – навчальна (доцільні запитання, завдання, тести спрямовані на закріплення й повторення вивченого матеріалу) На цій стадії контролю доцільні індивідуальні форми поєднані із фронтальною роботою.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання.

При виставленні тематичного балу результати перевірки зошитів не враховуються.

Наступним етапом контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік, за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання та письмо).

Щодо слова «Контроль» не мається на увазі контрольна робота, а може бути комплексним та проводитись у формі тестування. Оцінка за семестр ставиться на основі тематичних та оцінок контролю з 4-х видів мовленнєвої діяльності.

Відповідно до загальних вимог до введення класного журналу «записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета».

Самооцінювання є головним для сучасної людини, з метою самопізнання і пізнання. Сучасним інструментом, що допомагає розвинути здатність до само оцінювання, є Європейське мовне портфоліо. На сьогодні в Україні існують українські версії цього інструменту для різних вікових категорій учнів загальноосвітніх шкіл. Цю інформацію можна знайти в широкому доступі в мережі Інтернет:

<http://www.libra-terra.com.ua/methodychna-literatura/11-methodychna-literatura/92-methodychna-emp-portfolio.html>

<http://www.libra-terra.com.ua/insha-navchalna-literatura/12-other-literatura/141-other-literatura-portfolio-1-12.html>

<http://www.libra-terra.com.ua/insha-navchalna-literatura/12-other-literatura/126-other-literatura-portfolio-12-17.html>

Майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти.

<http://www.coe.int/>
www.britishcouncil.org.uk

Алла ВАСИЛЬЧЕНКО,
методист кафедри
гуманітарної освіти

ОСОБЛИВОСТІ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У 2015-2016 навчальному році вивчення зарубіжної літератури в 5-7 класах здійснюватиметься за програмою: Світова література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

У 8-9 класах – за програмою: Зарубіжна література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Ірпінськ: Перун, 2005.

Програми розміщені на офіційному сайті МОН: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/.

У 10-11 класах – за програмами, затвердженими наказом Міністерства від 28.10.2010 №1021 (офіційний сайт МОН – http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/).

Програми курсів за вибором і факультативів, рекомендованих Міністерством, вміщено у збірниках:

Збірник програм курсів за вибором і факультативів зі світової літератури. 8-11 класи. Книга 1. Тернопіль: Мандрівець, 2011;

Збірник програм курсів за вибором і факультативів із зарубіжної літератури. 5-7 класи: Біла Церква: ТОВ «ОФСЕТ»;

Збірник програм курсів за вибором і факультативів із зарубіжної літератури. 8-11 класи: Біла Церква: ТОВ «ОФСЕТ» (лист МОН України від 29.05.2015 № 14.1/12-Г – 333).

У навчальну програму із зарубіжної літератури для 5-9 класів внесено зміни, затверджені наказом МОН від 29.05.2015 № 585.

У програмі із зарубіжної літератури для 5-9 класів збережено *європейський та український вектори*. Вона має виразний українськомовний характер. Це чітко прослідковується в її культурологічній, компаративній лінії.

Викладання зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах передбачає врахування *міжпредметних зв'язків* (особливо із українською літературою, історією України тощо), формування цілісної системи знань і уявлень про літературу як вид мистецтва і скарбницю гуманістичних цінностей, розвиток особистості учня як суб'єкта активної читачацької діяльності, а також формування духовного світу громадянина України.

Вивчення зарубіжної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах сприяє не тільки прилученню учнів до читання художньої літератури, а й формуванню *комунікативної компетентності*. Викладання зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах України здійснюється *українською мовою*. Твори зарубіжних письменників в курсі зарубіжної літератури вивчаються в *українських перекладах*. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою, польською тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагмен-

тах або цілісно) мовами оригіналу. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію *вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами*.

Особливої уваги потребує викладання зарубіжної літератури в *7 класі*, яке у 2015-2016 навчальному році уперше здійснюватиметься за новою програмою (2012 року зі змінами 2015 року).

7 клас завершує перший етап літературної освіти – прилучення до читання і формування стійкої мотивації до читання художньої літератури. Домінантою у викладанні зарубіжної літератури в 7 класі має стати *національно-патріотичне і моральне виховання учнів* на яскравих зразках світового письменства.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання: журнали «Всесвітня література в школах України», «Зарубіжна література в школах України», газету «Світова література».

Мови національних меншин
З метою розвантаження навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, які вступили в дію з 2013-2014 навчального року, Міністерством освіти і науки України внесено корективи та затверджено зміни в окремих навчальних програмах з мов національних меншин, що затверджені наказом МОН України від 29.05.2015 № 585.

У змінених програмах уточнено і деталізовано кількість навчальних годин відповідно до Типового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів з навчання мовами національних меншин (додаток 2 до наказу від 03.04.2012 № 409 в редакції наказу від 29.05.2014 № 664); спрощено окремі теми, що дублюють зміст освіти в мовленнєвій і мовній лінії; вилучено матеріал, який певним чином дублюється в попередніх чи наступних класах; з метою систематизації в межах одного і того ж класу теми змінено місцями. Деталізована інформація щодо змін у змісті кожної окремої навчальної програми надана в пояснювальних записках до них.

Навчальні програми з мов національних меншин зі змінами розміщені на сайті МОН України (<http://old.mon.gov.ua/ua/activity/>

Особливості викладання російської мови, літератури, зарубіжної літератури у 2015-2016 навчальному році надані у рекомендаціях Міністерства освіти і науки України Лист МОН України від 26.06.2015 № 1/9-305 «Про вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році». Рекомендації цього року містять зміни у програмах, кількість та види контролю, поради до оцінювання тощо.

Зарубіжна література

Відповідно до наказу МОН України від 08.05.2015р. № 518 змінено назву предмета «Світова література» на «Зарубіжна література». Просимо враховувати це при затвердженні Типових навчальних планів, оформленні шкільної документації, складанні поурочних планів.

[education/56/692/educational_programs/1349869088/](http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/).

Зміни внесені в такі навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (розміщено на сайті МОН України – http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/1349869153/):

– 5-7 класи – Російська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (зі змінами) / Укладачі: Є. Голобородько, Н. Озерова, Г. Михайловська, В. Стативка, Л. Давидюк, К. Бикова, Л. Яновська, Ж. Кошкіна;

– Російська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (зі змінами) / Укладачі: Н. Баландіна, І. Синиця, Т. Фролова, Л. Бойченко;

– Російська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу) (зі змінами) / Укладачі: Л. Курач, В. Корсаков, О. Фідкевич, І. Гудзик.

Звертаємо увагу, що у випадку вивчення російської мови (як предмета) за рахунок варіативної частини, необхідно користуватися навчальними програмами за ред. Н. Баландіної або Л. Курач, скоригувавши їх зміст на відповідну кількість годин, визначену в робочих навчальних планах загальноосвітнього навчального закладу. Скоригована програма має погоджуватися на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу.

– Польська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів

з навчанням українською мовою (зі змінами) (укладачі: Т. Буцацька, О. Войцева);

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою за бажанням дітей та їх батьків мови національних меншин вивчаються за двома варіантами Типових навчальних планів (додатки 1 та 2), затверджених наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66. За одним передбачено вивчення мов національних меншин як предмета в інваріантній складовій з 1 по 11 клас (по 2 години на тиждень); за другим – з 5 по 11 клас (по 2 години на тиждень). Крім

того, мови національних меншин можуть вивчатися за рахунок варіативної складової, починаючи з 1 або 5 класів. В останньому випадку форми вивчення мов (як предмет, спецкурс, факультатив) та кількість годин на її вивчення визначає, враховуючи при цьому побажання учнів та їх батьків, загальноосвітній навчальний заклад.

Інтегрований курс «Література»

З метою розвантаження навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів Міністерством освіти і науки України внесено корективи та зміни в окремих навчальних програмах з інтегрованого курсу «Література», що затверджено наказом МОН України від 29.05.2015 № 585.

У змінених навчальних програмах вилучено окремі теми, тексти або фрагменти текстів творів, що не відповідають виковим особливостям учнів; є важкими, нецікавими для сприйняття або втратили свою актуальність для сучасних школярів.

Навчальні програми з інтегрованого курсу «Література» зі змінами розміщені на сайті МОН України: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088/.

Зміни внесені в такі навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів:

– у 5-7 класах: Література (російська та зарубіжна) для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (зі змінами) / Укладачі: О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Корнінко, А. Мельник, В. Храброва, В. Мухін, І. Данилова.

Загальний список підручників та навчально-методичної літератури буде надано окремо.

Читання як проблема сучасного уроку літератури

Читання – є однією з головних проблем, що турбує вчителя літератури сьогодні. Дійсно, в епоху загальної комп'ютеризації учень змінюється, як і весь світ. Тексти великих розмірів для людини з кліповим мисленням є величезною проблемою. Ми розуміємо, що у сучасного школяра багато інформації, яку він засвоює часто поверхово. Системність, аналітичність, критичність, вдум-

ливість, образність, структурність, логічність мислення змінюються, погіршуються комунікативні властивості, зменшується лексичний запас, учень часто не отримує насолоди від спілкування з літературою як видом мистецтва.

Тому вчителю необхідно зберегти фактори, які б розвивали нахили дитини до читання. «Вчитель повинний стати PR-менеджером читання», – так вважає О.О.Ісаєва, завідувач кафедри світової літератури Київського університету ім. М. Драгоманова. Вона також наголошує на тому, що читання є одним із засобів соціалізації людини у суспільстві.

Читання у школі стає більш критичним. Учнєві треба зрозуміти не що хотів сказати автор, а що особисто я виніс із цього твору. Література допомагає краще розумітися у світі, сприяє подоланню стресів, лікує людину (бібліотерапія).

Педагогу треба звертатись до таких сучасних технологій, форм роботи, які б змогли допомогти заохотити дитину до читання. У багатьох вчителів існують свої засоби. Вчені рекомендують використовувати будь-які відповідні до віку та особливостей розвитку учня прийоми зацікавлення читанням:

- Електронні носії, електронні книжки, «живі книги»;
- Книжки із спецефектами: звуковими, малюнками, що рухаються тощо;
- Буккросинг – обмін книгами у класі, школі;
- Створення читачьких клубів з батьками;
- Використання хобі учнів: малюнки до книжок, фотоколажі, заставки до google;
- У якості домашніх завдань або проектних робіт створення буктрейлерів, відеороликів, кліпів, буклетів тощо;
- Скрапбукинг – виготовлення альбомів за літературними героями;
- Кардмейкинг – оформлення листівок за мотивами творів, образів;

- Розроблення учнівських та вчительських сторінок на сайтах або у соціальних мережах;
- Ведення блогів для обміну враженнями від прочитаних книжок;
- Організація музеїв однієї книги. Домашнє завдання треба намагатися давати індивідуально кожному учнєві: які сторінки читати, скласти план, сценарій, виписати героїв тощо, щоби кожний учень знав про відповідальність за свої дії і свій погляд на роботу з книгою.

Філологам треба цікавитись літературою і кіно, що люблять діти відповідного віку. Фантастика цікава для багатьох дітей. З'являються нові напрямки у літературі, кіно, наприклад, таке явище, як кіберпанк.

Вчитель літератури, зарубіжної літератури повинен бути сучасним, хочемо ми цього чи ні.

Марина ЧУБАРОВА, завідувач навчально-методичної лабораторії російської мови і світової літератури кафедри гуманітарної освіти

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Для педагогів, учасників освітнього процесу навчальних закладів, що працюють з дітьми з особливими потребами, тема обласної науково-методичної проблеми (проекту) «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства» досить актуальна.

Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до дітей з особливостями в розвитку, які мають право на повноцінне життя.

Прийнявши Декларацію «Про політику, принципи і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» (Саламанка, Іспанія, 1994, ЮНЕСКО, 1994), усі країни світу постали перед проблемою вдосконалення системи навчання, виховання та соціальної адаптації дітей із порушенням психофізичного розвитку, бо саме їх, аби уникнути словесної дискримінації, стали називати такими, що мають особливі освітні потреби.

Сьогодні педагогічна громадськість чи не найбільше обговорює проблему інтеграції дітей із порушенням психофізичного розвитку в єдину освітню систему загальноосвітньої школи.

Процес інтеграції може вважатися повноцінним, якщо забезпечує три умови:

- навчання кожної дитини відповідно до її особливих освітніх потреб і потенційного розвитку;

- можливість дитини відвідувати навчальний заклад, живучи в сім'ї, а батькам – виховувати власну дитину;

- розширення кола спілкування дитини з особливостями психофізичного розвитку та підвищення якості її соціалізації.

Процес соціалізації триває все життя і відповідає неперервному вихованню. Соціалізація охоплює біологічний і психічний рівні людини.

Поняття «соціалізація», «соціальна адаптація» в нашій країні почали широко використовуватися з середини 60-х років минулого століття, проте саме ці терміни розуміються різними авторами неоднаково.

Соціалізація (від лат. *socialis* – суспільний) – процес становлення особистості, навчання та засвоєння індивідом цінностей, норм установок, зразків поведінки, властивих певному суспільству, соціальній спільноті, групі (Д.М. Гвішіані).

Соціалізація – від лат. *socialis* – суспільний – історично обумовлений, що здійснюється в діяльності і спілкуванні процес та результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду (А.В. Петровський).

Соціалізація являє собою процес засвоєння індивідом соціального досвіду, визначеної системи знань, норм, цінно-

стей, що дозволяють йому функціонувати в якості повноправного члена суспільства (І.С. Кон).

Соціалізація – процес засвоєння та активного відтворення особистістю соціального досвіду (О.Л. Кононко).

Термін соціалізація в сучасній психології означає «процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин». В процесі соціалізації людина отримує переконання, суспільно схвалювальні норми поведінки необхідні їй для нормального життя в суспільстві. Як наслідок люди оволодівають нормами спільного проживання та праці, навчаються ефективно взаємодіяти один з одним. Поняття соціалізації стосується якостей, які людина отримує засвоюючи культуру людських стосунків, в процесі формування певних соціальних норм, ролей, функцій. Провідне значення для процесу соціалізації відіграє суспільне виховання.

В якості джерел соціалізації індивіда виступає передача культури через сімейні та інші соціальні інститути, перш за все через систему виховання та освіти, а пізніше – через взаємний вплив людей в процесі спілкування та сумісної діяльності. Важливим є досвід, пов'язаний з періодом раннього дитинства, з формуванням основних психічних функцій та елементарних форм суспільної поведінки.

До початку кожного вікового періоду складаються своєрідні, специфічні для даного віку, єдині та неповторні відносини між дитиною та навколишньою дійсністю, перш за все соціальною. Ці відносини Л.С. Виготський назвав «соціальною ситуацією розвитку».

Соціальна ситуація розвитку є вихідним моментом для всіх динамічних змін, які

відбуваються в розвитку упорядкованого періоду. Вона визначає повністю ті форми, той шлях, йдучи по якому, дитина отримує все нові властивості особистості, черпаючи їх із соціальної дійсності, як з основного джерела розвитку, це шлях, по якому соціальне стає індивідуальним.

Соціальна ситуація розвитку, специфічна для кожного віку, визначає суворо закономірно увесь образ життя дитини, або його соціальне буття. З'ясувавши соціальну ситуацію розвитку, яка складається на початку певного віку, що визначається відносинами між дитиною та середовищем, ми визначаємо, як в житті дитини виникають та розвиваються новоутворення, властиві цьому віку. Новоутворення свідомої особистості дитини призводить до того, що змінюється сама ця особистість. Якщо спочатку дитина проходила шлях від соціального буття до зміненої структури свідомості, то тепер – шлях зворотного руху, від зміненої структури свідомості до перебудови її буття. Дитина, яка змінила будову особистості, це вже інша дитина, соціальне буття якої не може суттєво не відрізнитися від буття дитини більш раннього віку.

Таким чином, соціальна ситуація розвитку не є нічим іншим, окрім системи стосунків між дитиною певного віку та соціальною дійсністю.

Розглядаючи реальні форми соціальної поведінки, Л.С. Виготський підкреслює, що характер виховання людини повністю визначається тим суспільним середовищем, у якому вона росте й розвивається. Але середовище не завжди впливає на неї безпосередньо й прямо, але й опосередковано, через свою ідеологію, яку вчений розуміє як

соціальні подразники, які в процесі історичного розвитку закріпились як моральні правила, художні смаки, юридичні норми тощо.

Л.С. Виготський вказує на антипедагогічність правила, згідно якого ми для зручності підбираємо однорідні колективи відсталіх дітей. Роблячи це, ми не лише йдемо проти природної тенденції в розвитку дітей, але, що значно більш важливо, ми позбавляючи розумово відсталу дитину колективної співпраці та спілкування з іншими, які стоять вище у своєму розвитку, ускладнюємо, а не полегшуємо найбільшу причину, що спричинює недорозвиток його вищих функцій. Надана сама собі, дитина з вадами у розвитку тягнеться до дитини, яка стоїть вище за своїм розвитком. Ця різниця інтелектуальних рівнів – важлива умова колективної діяльності. Дитина з проблемами у розвитку, яка знаходиться серед собі подібних, позбавлена такого животноного джерела розвитку.

Інтеграція дітей з особливими потребами в колективи повносправних ровесників навчає їх виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у вирішенні проблем, приймати самостійні рішення.

Ставлення до такої дитини, як до особистості, а не як патологічного суб'єкта передбачає визнання в ній особистості, прийняття її індивідуальних особливостей, поваги її честі та гідності.

Навчальні плани, індивідуальні програми розвитку розробляються з урахуванням особливостей дитини: її інтересів, стилю пізнання, рівня розвитку, властивостей темпераменту та характеру, культури родини. Відповідно адаптується фізичне і навчальне середовище групи. Дитина з

особливими потребами має можливість поступово рухатися вперед, педагоги не вимагають від неї виконувати все так, як від повносправних дітей. Велика увага має приділятися соціально-емоційній сфері. Такий підхід сприятиме розвитку позитивної самооцінки, самостійності, незалежності.

Оцінювання потреб, складання плану взаємодії з дитиною передбачає створення команди фахівців: педагогів, батьків, корекційних педагогів, психологів, фізичних реабілітологів, соціальних працівників. Важливим аспектом є співпраця з батьками, залучення їх до навчально-виховного процесу, психологічна підтримка сімей (консультації, тренінги, зустрічі з іншими батьками, групи підтримки тощо). Особлива увага надається зв'язкам з громадськістю, які сприяють створенню турботливої спільноти, що піклується, представляє і захищає права та інтереси, заохочує до активної громадянської позиції, ініціативності кожного члена громади.

Робота над обласним науково-методичним проектом «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства» сприятиме розвитку та поширенню інтеграції дітей з особливими потребами в активне життя суспільства, утвердженню прав людини, принципів толерантності, підтримці, реабілітації дітей та їхніх сімей, забезпеченні умов їх успішної соціалізації, психологічної і фізичної адаптації та життєдіяльності.

Любов ТАРАБАСОВА,
доцент кафедри
корекційної педагогіки,
кандидат філософських
наук
Людмила ФЕДОРЧЕНКО,
завідувач відділу
спеціальної педагогіки

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Модернізація освітньої галузі в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості. Право на освіту осіб із порушеннями психофізичного розвитку в нашій державі регламентується законами та нормативно-правовими актами. Ці документи спрямовані на створення правових, соціально-економічних та матеріально-технічних умов для інтеграції у суспільство дорослих і дітей з особливостями психофізичного розвитку. Однак, вони ще потребують значних уточнень щодо алгоритмів їх реалізації на практиці. З-поміж проблем, що потребують нагального розв'язання наявна й проблема підготовки фахівців для роботи з цією категорією дітей.

За останні десять років новітня історія спеціальної педагогіки та психології в Україні визначається пріоритетними тенденціями розробки реабілітаційного змісту ранньої корекційно-педагогічної роботи та реабілітації дітей «групи ризику» від народження до трьох років життя, проведенням превентивної корекції з метою запобігання виникнення ускладнень до основного нозологічного порушення, забезпеченням діагностичного та прогностичного змісту корекційної роботи за розвивальним, виховним, дидактичним і корекційним підходом.

В основу сучасного виховання і навчання дітей закладів освіти різних типів покладено принцип дитиноцентризму та особистісно орієнтованого підходу. Нині ж необхідно зберегти та примножити надбання і досягнення спеціальної психологоконсультативних і корекційно-реабілітаційних послуг, а також екстра-

Україна – європейська демократична держава, сутнісним завданням якої є створення належних умов для самореалізації своїх громадян. Люди з особливими потребами, в силу обмеження можливостей для належної соціалізації, потребують усебічної уваги соціальних інститутів суспільства. Уся історія людства є підтвердженням того, що саме за рівнем ставлення до своїх найменш соціально захищених громадян можна стверджувати про рівень розвитку цивілізованості держави, і суспільства загалом.

поляції цих знань у новій системі цінностей української освіти.

Формування нового погляду на освіту й місце людини в соціумі – головні світові ознаки інноваційного розвитку будь-якого суспільства. За наших днів освіта набуває характеристик загальності, доступності, рівності у країнах із високим ступенем розвитку. Так, міжнародний рух «Освіта для всіх» (Education For All (EFA)), ініційований ЮНЕСКО, пріоритетне значення відводить забезпеченню кожного правом на задоволення освітніх потреб, отримання якісної освіти.

Тому сучасною світовою тенденцією є прагнення суспільства до інтегрування осіб з особливостями психофізичного розвитку в соціум. Не осторонь і наша держава.

Створення оптимальних умов (нормативно-правових, науково-методичних, кадрових, матеріальних, санітарно-гігієнічних, соціальних, психологічних, мотиваційних тощо) необхідне для повноцінного функціонування та ефективного розвитку процесу інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах.

Враховуючи потреби осіб із порушеннями психофізичного розвитку в Україні здійснюється поступове оновлення та вдосконалення нормативно-правової бази інклюзії, створюються експериментальні майданчики, частково поширюється відповідна інформація серед населення в засобах масмедіа, проводяться тематичні конференції, навчальні семінари, круглі столи, готуються спеціалісти для системи спеціальної освіти та інклюзивного навчання, тобто створюються поступово оптимальні умови дітям з порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному середовищі.

Незаперечним фактом є, те, що належним супроводом особа з порушеннями психофізичного розвитку повинна бути забезпечена з боку держави впродовж усього життя, а саме: ранній вік, дошкільний період, початкова, середня, вища школа, професійна соціалізація.

У зв'язку з інтенсифікацією інтегративно-інклюзивних тенденцій в Україні виникла нагальна потреба більш якісної підготовки

фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами.

Виникають нові вимоги до професіограми спеціаліста, який працює в умовах спеціальної освіти та інклюзивного простору. Зміцнюється та послідовно удосконалюється потенціал кадрового забезпечення освітньо-реабілітаційної роботи з особами з особливими освітніми потребами.

У вищих навчальних закладах України здійснюється підготовка спеціалістів для роботи з дітьми з особливими потребами, а також перепідготовки існуючих кадрів з акцентом на інклюзивне навчання. Нині в Україні функціонує понад 15 ВНЗ, що готують фахівців за напрямом підготовки «Корекційна освіта»(за нозологіями).

На виконання листа № 1/9-280 Міністерства освіти і науки України «Про організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році», постанов Кабінету Міністрів України, Концепції про розвиток інклюзивної освіти в Дніпропет-

ровській області була проведена відповідна організаційна робота.

В Дніпропетровській області на інклюзивній формі навчання перебуває 178 дітей. З них 159 дитини відвідують загальноосвітні навчальні заклади, а 19 дошкільні навчальні заклади.

На часі процес впровадження та розвитку інклюзивної освіти активно продовжується. Відтак, особливої значущості набуває належна підготовка педагогічних працівників шляхом організації їхнього навчання в системі післядипломної освіти. Треба опанувати спеціальну освіту тим педагогам, які вже працюють і планують працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.

В нашій області є два вищих навчальних заклади, які надають відповідну освіту:

- Підготовку в Дніпропетровському національному університеті ім. О.Гончара;

- Перепідготовку в Комунальному вищому навчальному закладі «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Рекомендована література:

1. Інклюзивна освіта: теорія та практика: навчально-методичний посібник / [за заг. Ред. М.Г. Буйняк, І.В. Возняк, Л.В. Годовнікова, О.І. Дмитрієва, А.М. Змужко за заг. ред. С.П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – Ч. 2. – 184 с.

2. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою /А.А.Колупаєва// Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 2(70). – 7-18.

Яна ПОЛУПАНОВА, методист навчально-методичної лабораторії інклюзивної освіти кафедри корекційної педагогіки

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК УЧИТЕЛІВ «МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»

З 2015 року вже всі класи (1-7) працюють за новими програмами, які вимагають від учителів знайти в навчанні та вихованні нові методи викладання, які допоможуть не лише викликати інтерес учнів до культурної спадщини, справжніх художніх цінностей, але й передусім відкрити чудовий світ в собі самому, дадуть можливість адаптуватися в нестандартних сучасних умовах, успішній соціалізації, дозволять творчо підходити до вирішення будь-яких проблем, в тому числі й життєвих.

Впровадження нових програм розширюють можливості учителя у доборі матеріалу до теми, яку вивчають. Проте, на сучасному етапі, необхідно знаходити не лише цікавий матеріал, але й нові активні форми роботи, які викликають постійний інтерес до нових знань та спонукають до самостійного пошуку інформації.

На сучасному етапі хотілося б звернути увагу учителя «Музичного мистецтва» на програми, де закладено принцип розвиваючої ефективності. Серед них особливо увагу заслуговує система навчання академіка Л.В.Замкова для початкових класів, за якою головною мотивацією у навчанні учня є те, що він повинен отримувати задоволення від інтелектуальної активності, яка входить в процес пізнання та поурочний бал використо-

Унікальність та значущість предмета «Музичне мистецтво» в загальноосвітній школі не лише в тому, що тут закладаються основи художньої культури сучасної людини, становлення її ідеалів, смаків, потреб, але й у тому, що заняття мистецтвом, художньою творчістю знімають перевантаження школярів, корисні для здоров'я, покращують загальну успішність.

Навчальний предмет «Музичне мистецтво» в закладах загальноосвітнього типу (школи, ліцеї, гімназії) є єдиною дисципліною музичної освіти, яку опановують всі діти.

ується педагогом, щоб «зовнішньо» спонукати навчатися.

Особливо хотілося б звернути увагу на деякі принципи навчання.

Уроки по Замкову пропонують:

1. Поважні, дружні стосунки між учнями та учителем.

2. Школярі повинні запитувати, висловлювати свою точку зору, не боячись помилитися.

3. Урок ведеться спільно з дітьми в співтворчості та співпраці з ними (принцип розвиваючого навчання).

4. Підвищення рівня мотивації до пізнання запорука успіху в навчанні.

Особлива увага приділяється самостійній пізнавальній діяльності.

Приклади завдань для самостійної пізнавальної діяльності.

- За допомогою Інтернету знайдіть цікаві факти з життя великого композитора В.А.Моцарта, дізнайтесь історію написання «Маленької нічної серенади».

- За допомогою Інтернету знайдіть та прослушайте виконання «Вальсу-фантазії» на фортепіано. Чи змінилося Ваше враження від витвору?

- Використовуючи Інтернет-ресурси та інші додаткові джерела, знайдіть цікаві факти про різновиди полонезу та фігури, які використовуються в танці.

Організація позаурочної діяльності учнів.

Пропонується індивідуальне чи групове виконання навчально-творчих проектів за вибором учнів.

Варіанти тем навчально-творчих проектів:

- «Дитячий альбом» П.І.Чайковського: танці та п'єси в танцювальних ритмах.

- Казкові герої на балу (виможете скласти програму балу, продумати черговість танців).

- Танцюють герої мультфільму «Бременські музиканти».

- Танці на асамблеях Петра І.

- Така різна полька.

- Італійський танок тарантела.

- Вальс та сучасність.

- Відомі танцювальні колективи України.

Залучення учнів до самостійного пізнання дає можливість «проживати» отримані знання, розумінню значення своєї діяльності.

Сучасні програми побудовані на визнанні всіх видів музичної діяльності дитини:

- хоровий спів, слухання – сприйняття музики, музично-ритмічні рухи, гра на елементарних інструментах, музичне мистецтво – імпровізація, розуміння основ музичної грамоти;

- включення таких важливих складових, як духовна (церковна) музика та фольклор;

- напрямки роботи з інтеграції художніх дисциплін;

- відбір музичного матеріалу для хорового співу, який здійснюється самим вчителем на основі національних особливостей музичної культури народу та традицій конкретного регіону України;

- На відміну від навчальної роботи, метою якої є «засвоїти», «повторити», «закріпити», найбільш значущим стає – «пережити», «ощіпити», «створити», «вирізати».

- творчий підхід кожного учителя до вивчення та впровадження нових програм з «Музичного мистецтва» буде сприяти ефективному формуванню емоційно-ціннісного відношення учнів до музичного мистецтва, як фактора формування та розвитку творчих якостей особистості учнів.

Галина ЗІГМОНТ, методист навчально-методичного відділу виховних технологій кафедри управління загальноосвітніми загальноосвітніми навчальними закладами

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА – ТЕРИТОРІЯ ЄДНОСТІ

Важливим інформаційним ресурсом освіти була і залишається шкільна бібліотека, обов'язкова складова навчально-виховного процесу. Хороші шкільні бібліотеки Дніпропетровщини – це інформаційно-освітні і культурні центри загальноосвітніх навчальних закладів, які оперативні, повні і якісно задовольняють інформаційні потреби вчителів, учнів, батьківської громадськості. Сучасні бібліотеки активно освоюють нові інформаційні технології, а також – нові підходи до інформаційного обслуговування користувачів. Ці підходи впроваджують в усі бібліотечні процеси.

У 2015-2016 н. р. загальноосвітні навчальні заклади області розпочинають впровадження нової науково-методичної проблеми «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства». Завдання шкільної бібліотеки щодо реалізації даної проблеми полягає у своєчасному інформаційно-забезпеченні педагогічного колективу науково-методичною літературою з визначеної теми. Пріоритети сучасного суспільства передбачають орієнтацію на відродження національної гідності, патріотизму й громадянської зрілості особистості, що включає освіченість на рівні кращих світових зразків, гуманізм, духовність, діловитість; активну життєву позицію кожної людини, зокрема, її самореалізацію у матеріальній і духовній сферах життя, дотримання правових норм тощо.

У Законі України «Про освіту» зазначено: «Метою освіти є всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору...»

Бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів, тісно співпрацюючи з педагогічними колективами і, враховуючи нові суспільно-політичні реалії в країні, у новому навчальному році визначають одним з найбільш актуальних виховних напрямів своєї діяльності **патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають вимогам і викликам сучасності.**

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства інформація охоплює дедалі більше галузей і стає однією з головних цінностей та основним ресурсом майбутнього. При цьому загально визнано, що інформатизація сьогодні – це не тільки процес, пов'язаний з функціонуванням і подальшим покращенням техніки, а насамперед, – соціокультурний процес, який змінює свідомість, світогляд людини, її психологію, мораль і ціннісні орієнтири. І саме тому соціальним замовленням сучасного українського суспільства є виховання людини, яка навчатиметься і працюватиме в умовах постійного зростання інформаційного потоку, людини з високим інтелектуальним потенціалом.

Вдумливий, продуманий і прогнозований підхід до моделювання ефективного шкільного бібліотечного процесу вимагає від бібліотекарів високого професійного рівня, що включає і фахові знання, і володіння основами комп'ютерної грамотності та спеціальними вміннями й навичками з питань автоматизації бібліотечної справи, а також – сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, навичками аналітико-синтетичної переробки інформації й передачі її користувачам. За визначенням досвідчених бібліотекарів-практиків області, шкільна бібліотека – це особливе педагогічне середовище, і бібліотекар у своїй професійній діяльності є джерелом інформації, організатором індивідуального та колективного простору спілкування. При цьому він, бібліотекар, бере участь у всебічному розвитку школярів, у їхньому навчанні та вихованні, зокрема, – у створенні умов для формування громадянських, патріотичних якостей особистості. Героїчні й водночас – драматично-трагічні події останнього часу спонукають до переосмислення, оновлення змісту і форм освітнього процесу. Загально визнано, що у вирішальні періоди життя суспільства основою духовної єдності, консолідації поколінь був і залишається патріотизм. Від рівня усвідомлення всіма громадянами національно-патріотичної ідеї залежить соціальна злагода, єдність суспільства і стабільність держави. Саме цим і обумовлюється необхідність і важливість створення ефективної системи національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Інформаційна, освітня та виховна функції бібліотеки реалізуються лише в тісному контакті з педагогічним колективом. «Нові часи но-

вого прагнуть слова», нового змісту і форм роботи, зберігаючи при цьому кращі традиції, перевірені роками (за висловом А.С. Макаренка, «ніщо так не зміцнює колектив, як традиції»).

Успішній, результативній підтримці навчально-виховного процесу сприяє оновлена нормативно-законодавча база, методичний супровід діяльності школи і, зокрема, – шкільної бібліотеки. Зважаючи на визначені пріоритети, у новому навчальному році необхідно взяти до уваги такі документи:

«Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015р. № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах»;

Програма «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» (Наказ МОН МС України від 31.10.2011р.);

Лист МОН України від 26.06.2015 р. № 1/9-305 «Про вивчення базових дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році»;

Лист МОН України від 20.08.2014 р. «Про проведення щорічного Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек»

Програма обласного науково-методичного проекту «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства» (сайт Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти).

У плануванні та здійсненні виховної, бібліотечної діяльності доцільним є також ви-

користання методичного посібника «Нормативно-правове забезпечення та організація роботи шкільної бібліотеки» – К.: Шк. світ, 2014. – (Бібліотека «Шкільного світу»), матеріалів досвіду колег, опублікованих видавничою групою «Основа» в науково-методичному журналі «Шкільний бібліотекар», 2014-2015рр., а також – узагальнених матеріалів досвіду методистів управлінь, відділів освіти області (Л.І. Жигунової – Павлоград, Є.В. Крічкевич – Дніпропетровський р-н, А.О. Леонтєвої – Криворізький район, Т.М. Колушкіної – Дніпропетровськ, Н.В. Кузьмінської – Жовті Води, Г.А. Серафимович – Синельникове), озвучених Всеукраїнським конкурсом «Шкільна бібліотека» 2014 р., обласними фаховими семінарами у 2015 році, Всеукраїнськими періодичними виданнями «Шкільна бібліотека», «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр».

Професія бібліотекаря, як, власне, і вчителя, – професія творча. Працюючи над самовдосконаленням, підвищуючи свій фаховий і професійний рівень, шкільні бібліотекарі беруть участь в інструктивно-методичних нарадах, семінарах-практикумах, самі постійно щось створюють, розробляють, укладають і, що важливо, – обговорюють проблеми, розуміючи, що в результаті цього будуть максимально розв'язані проблемні ситуації. Пропонуємо деякі теми для обговорення у новому навчальному році:

– Взаємодія шкільної бібліотеки і педагогічного колективу у вихованні патріотизму дітей і учнівської молоді;

– Роль бібліотеки у створенні позитивного інформаційного простору, добро-творчої атмосфери школи;

– Впровадження у практику шкільних бібліотек нових інформаційних технологій;

– Соціальне проектування – ефективний засіб розвитку патріотичних якостей школярів;

– Читання дітей та учнівської молоді у контексті змін медіа середовища: шляхи формування нової моделі читання у підлітків;

– Професійні компетентності, розвиток творчого потенціалу бібліотекаря – запорука ефективності функціонування шкільної бібліотеки;

– Впровадження програми «Бібліотечний волонтер» – важливий засіб формування громадянської позиції учнівської молоді;

– Роль книги, бібліотеки, читання у формуванні та розвитку духовних, громадянських цінностей школярів;

– Інновації у шкільній бібліотеці: участь у Всеукраїнських акціях, проектах, ініціативах...

І – наостанок. Розмірковуючи над пріоритетними напрямками діяльності у новому 2015-2016 навчальному році, розуміємо: патріотизм, національна самосвідомість не є вродженими якостями, вони формуються й розвиваються протягом життя людини. На цей процес впливає етнічне середовище, в якому живе людина, національна мова, культура, традиції... Освіта, інформаційний простір у контексті цієї проблеми відіграє надзвичайно важливу роль. Шановні бібліотекарі, дорога бібліотечна спільноту! Багато чого залежить від нас, – досвідчених, змужнілих, справжніх громадян і патріотів своєї країни. Всі ми разом зможемо підвищити соціальний статус шкільної бібліотечної професії й зміцнити її авторитет, зробити так, щоб наша робота була гідним і бажаним полем діяльності для усіх користувачів – дітей, вчителів, батьків. Розпочинаючи навчальний рік Уроком мужності і милосердя під девізом «Борімося – поборомо!», пам'ятаймо, що «ми всі з українського поля, з блакиті його, з висоти, – то ж, значить, нам випала доля: не гнутись – до сонця рости». Навчаймося і творімо, бережімо собори наших душ. З новим, 2015-2016 навчальним роком! Миру, злагоди, натхнення, щастя, любові!

Тетяна РИГА,
методист навчально-методичного відділу виховних технологій кафедри освітнього менеджменту

ІКТ В РОБОТІ БІБЛІОТЕКИ

«ПАПРУС» – велика безкоштовна електронна бібліотека. «ПАПРУС» – велика безкоштовна онлайн електронна бібліотека. Можна завантажити книги безкоштовно, без реєстрації та СМС, або читати онлайн. Є версія для PDA. База більше 60 000 книг. Читайте книги з комфортом. mk-lib.sytes.net

Електронна бібліотека України. Електронна бібліотека України, це ресурс в мережі Інтернет, на якому у відкритому доступі представлені всі найважливіші досягнення нації і найвідоміші особистості України. data.dikw-l.org

Вільна art бібліотека з великою кількістю книг з мистецтва, малювання та архітектури з вільною скачкою і відсутністю реклами. www.artbookl.com

Електронна бібліотека. Онлайн бібліотека художньої та навчальної літератури. Великий вибір книг. Можливість читати книги онлайн безкоштовно і без реєстрації. book-online.com.ua

Електронна безкоштовна бібліотека. Вас цікавлять електронні книги, відеоуроки або аудіокниги? Все це ви знайдете у нас на сайті! Електронна бібліотека Must-Have з радістю допоможе вам уникнути необхідності відвідувати десятки бібліотек. must-have.org.ua

Економіко-правова електронна бібліотека. Електронна бібліотека підручників з економіки та права. Бібліотека постійно оновлюється. Заходьте не пошкодуєте. publik-library.net.ua

Бібліотека початківця педагога. Проект «Бібліотека початківця педагога» пропонує методичну, психолого-педагогічну, управлінську та іншу інформацію, для успішної педагогічної діяльності педагогів. vashabnp.info

LiBRiZ.net – Бібліотека: книги та журнали (скачати безкоштовно без реєстрації). Електронна бібліотека: наукова і художня література, книги та журнали – завантажити безкоштовно без реєстрації! libriz.net

Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва. Науково-педагогічна бібліотека – сучасний комплексний інформаційний, культурний і видавничий центр підтримки освітнього процесу в південному регіоні України. В основі бібліотечного фонду, що нараховує понад 100 тисяч примірників літератури. www.library.mk.ua

Бібліотека Юрія Павленка. Вибрані твори видатних письменників в intelligence.arbat.name

Мегабібліотека для студентів. Електронна бібліотека, що містить Популярні українські підручники, прийде на допомогу студентам та всім, хто цікавиться. megalib.com.ua

Електронна бібліотека Kitaphane.info. Для всіх студентів і школярів рекомендуємо

У бібліографічному покажчику поданні статті про формування фондів електронної бібліотеки, створення електронних ресурсів та медіатек у сучасній школі. Бібліографія налічує систематизований опис понад 46 статей, посилання на сайти електронних бібліотек, постанову Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011р. №956 «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» та Положення про електронні освітні ресурси.

Бібліографічний покажчик адресований керівникам методичних об'єднань, шкільним бібліотекарям, може бути корисним для бібліотекарів профтехосвіти.

відвідати електронну бібліотеку kitaphane.info. Тут Ви зможете знайти багато наукових праць які можуть Вам надати допомогу в навчанні і роботі. kitaphane.info

Бібліотека електронних книг – gbook.com.ua. Пропонуємо безкоштовно скачати цікаві книги журнали в форматі: pdf, fb2, ttf, txt, djvu, аудіокниги у форматі: mp3, велика колекція книг на комп'ютерну тематику – програмування, Web дизайн, Linux, Windows. gbook.com.ua

Books – вільна електронна бібліотека. Скачати безкоштовно книги у форматі TXT, DOC, FB2, PDF, для комп'ютера, телефону, смартфона, iPhone, електронної книги; Тільки найкращі тексти таких розділів як, фантастика, детектив, роман, проза та ін; також читати онлайн. texta.in.ua

Бібліотека книг. На сайті представлена художня, наукова та пізнавальна література для людей різного віку. booklib.in.ua

Бібліотека журналів. Можна завантажити журнали з рукоділля, кулінарії, риболовлі, історії, спорту, культури. jurnal.in.ua

Стара бібліотека – потрапити в минуле тепер може кожен! Продаж старих і старовинних видань: газети і журнали від XIX століття до наших днів. Екскурсії прогулянки по Харкову, індивідуальний гід. oldtime.net.ua

Бібліотека для студентів. Книги для студентів. ebooktime.net

Бібліотека Києво-Печерської Лаври. Основою сайту є бібліотечний каталог з пошуковою системою. В електронній бібліотеці викладаються дореволюційні книги з богослов'я, історії, архітектури. Російська і українська версія працюють повністю, частково працює англійська версія. biblioteka.lavra.ua

Бібліотека дисертацій Знання – психологія економіка право. Каталог дисертацій Росії. Доступ до авторефератів дисертацій. Наукові роботи з математики, педагогіки, механіки, соціології, психології, політології, медицини.

Доставка робіт. newdissertation.com

Medical book – електронна медична бібліотека. На нашому сайті Ви безкоштовно можете завантажити медичні книги в електронному форматі – формати Pdf, DJVU, Doc і т.д. Поповнення бази – кожен день. Є ексклюзивні книги. medkniga.at.ua

Військова бібліотека. Книги з військової історії, техніки, фалеристиці, зброї і боєприпасів, бронетехніки, уніформи, знакам відмінності, авіації, флоту і багато чому іншому з військової тематики. www.militarylib.com

Пошук книг в наукових електронних бібліотеках. Пошук електронних книг, публікацій, законів, гості на сайтах наукових електронних бібліотек. У пошуковикі відібрані бібліотеки, в більшості яких можна скачати матеріали в повному обсязі без реєстрації. tusearch.blogspot.com

Електронна бібліотека «Наука і техніка». НиТ – один з найстаріших (1997) проєктів рунета (лауреат Rambler's Top 100 за 7 років). Читачі знайдуть необхідну інформацію серед електронних версій книг, статей, в архіві науково-популярних журналів. n-t.org

Oldlib. Електронна бібліотека. oldlib.in.ua

Бойові мистецтва. Портал задуманий як всесвітній Відео-банк знань про бойові традиції, культуру, історію народів світу, відеобібліотека культурного нематеріальної спадщини людства. На ресурсі TimePro.TV розміщений виключно ліцензійний контент високої якості. TimePRO.TV

Поетичний сайт Блокнот еґоїста, сучасна лірика російською мовою, хороша безкоштовна бібліотека, музика, талановиті вірші минулого століття. Тут можна відповідати своєму настрою. www.zlepko.com

Планета Аква і Терра. Інформаційний портал акваріумістики і тераріумістики. На порталі можна взяти участь у фотоконкурсах, ознайомитися з новинами і подіями, розмістити безкоштовно оголошення та ін. Пізнавальна інформація знай-

деться в розділі Бібліотека. planeta-akvaterra.com

Freelib. Безкоштовна інтернет бібліотека Freelib пропонує великий вибір літератури – читач має можливість вивчити більш ніж 40 тисяч літературних творів. Навчальна і художня література, белетристика, фантастика. freelib.in.ua

Акваріумістика Нова – магазин акваріумістики і тераріумістики. На сайті магазину можна знайти каталог товарів та обладнання для акваріумних рибок і тварин тераріумів, всі товари можна замовити через сайт з доставкою по Україні. Якісні фото і опису. Бібліотека для акваріумістів та тераріумістів. akvariumistika-nova.com.ua

Koob. Безкоштовна онлайн бібліотека. koob.in.ua

Планета Био – сайт для любителів тварин. Планета Био – інформаційний портал для любителів тварин. Події світу тварин: виставки собак і кішок, ветеринарні конференції, інтерактивні питання та відповіді про тварин, фотоконкурси, оголошення, новини, пізнавальна бібліотека та ін. Planeta-bio.com

Knigomaniya. Електронна навчально-розважальна бібліотека скачати, слухати аудіокниги Online і читати книгу. Знайти підручник і посібник для школи та ВНЗ безкоштовно. knigomaniya.com

Завантажити книги безкоштовно на free-book.info. Постійно оновлюється електронна бібліотека. Велика кількість книг, журналів і аудіокниг. Зручний пошук. Закачування безкоштовно і без реєстрації. www.free-book.info

ПлатонаНет. Електронна філософська бібліотека. Форум з філософії. platonanet.org.ua

Дитячий центр «Діти майбутнього». Центр раннього розвитку. Матеріали з різних питань розвитку, виховання і здоров'я дітей дошкільного віку: розвиваючі методики, авторські статті, розвиваючі ігри, ідеї для дитячої творчості. Галерея дитячих робіт. Бібліотека для батьків. www.deti-budushhego.com

Всеукраїнський Юридичний Портал. Безкоштовні юридичні

онлайн консультації, нормативно-правові акти, судова практика, юридично-економічні статті та публікації, форми і бланки, власна бібліотека та багато іншого. zakoni.com.ua

MyBook-тільки кращі книги в електронному вигляді. Постійно оновлювана бібліотека. Безкоштовно завантажити книги. Все для любителя почитати. mybook.org.ua

Інтернет-каталог аудіокниг. Найбільша база даних про аудіокнижки. <http://www.abooks.com.ua/>

Книги українською мовою. Бібліотека безкоштовна книг різноманітної тематики українською мовою. Тут ви можете безкоштовно Завантажити вашу Улюблений літературу. e-bookua.org.ua

Бібліотека української літератури. Художня українська література, матеріали для школи. ukrlitera.ru

Електронна онлайн бібліотека. Українська електронна онлайн бібліотека підручників. ualib.com.ua

Українська онлайн бібліотека. Українська бібліотека, реферати, твори, Біографії, вірші, цитати, українська народна творчість, фразеологізм, прислів'я. alive-inter.net

КулЛіб – електронна бібліотека. Незалежна безкоштовна електронна бібліотека художньої літератури. Форум, відгуки та рецензії читачів, OPDS – каталог. coollib.net

Bookiland – книжковий портал. Книги, журнали, цікава література – все це Bookiland. bookiland.com.ua

Сайт для вільного обміну справжніми (живими) книгами між учасниками (bookcrossing). Кожен може отримати будь-яку книгу, присутню в мережі. Кожен може поділитися будь-якою книгою. www.avabook.net

Електронна бібліотека книг у форматі fb2. Безкоштовний каталог електронних книг у форматі fb2, скачай безкоштовно книги без реєстрації різних жанрів. www.fb2club.com

Українська інтернет-енциклопедія. Україномовна вільна енциклопедія вміщує безліч статей, тексти з підручників, факти і т.д. Матеріали розбиті по категоріях. www.uapedia.com.ua

Літературний ярмарок. Новий літературний сайт на якому знаходиться 5000 безкоштовних рефератів. Величезна база рідкісних книг. www.lit-jarmarok.in.ua

Казки. Бібліотека казок. Народні українські казки, казки народів світу та авторські. Казки можна читати, а також слухати онлайн. kazki.org

Єва ГОНІК,
директор обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПИТАНЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ОБЛАСТІ

Найвища цінність – вихована людина, гармонійно розвинена особистість. Саме тому найважливіше у світі – виховання. Воно є складовою частиною ідеології і культури суспільства. Це категорія загальна,

постійна й вічна. Вона виникла з появою людини й існуватиме доти, поки існують люди на Землі.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може існувати, діяти і розвиватися лише за умов цілеспрямованої і систематичної, організованої роботи з виховання кожної особистості. Ще Я.А. Коменський зауважував, що зневага виховання веде до загибелі людей, сімей, держав і всього світу. Тому виховання не варто розглядати як вплив на людину з метою використання її для задоволення меркантильних потреб, адже, в першу чергу, виховання за своєю спрямованістю є вираженням турботи про всебічний розвиток кожної людини, становлення її як вільної особистості.

ка, М.М. Рубінштейн, К. Роджерс, Й.Г. Фіхте.

Підводячи підсумки виховної роботи в навчально-виховних закладах області за 2014–2015 рік, треба зазначити, що в обласній системі освіти розвивається інститут виховання на різних рівнях освіти: від дошкільної до середньої професійної освіти; до вирішення проблем виховання залучена педагогічна, батьківська та наукова спільнота, налагоджена взаємодія з суспільними організаціями й іншими соціальними інститутами.

Треба зазначити, що в навчально-виховних закладах різного типу області впроваджуються нові форми та методи виховної діяльності, здійснюється психологічна та соціально-педагогічна підтримка дітей, підлітків і молоді.

Підвищилися професійна значимість і роль класного керівника в соціумі, утворюється, хоча в деяких випадках і дуже складно, взаємодія класних керівників і батьків. Однак, за результатами соціального дослідження 82% батьків висловили думку про те, що класний керівник – значимий суб'єкт у соціумі.

Певних результатів досягнуто в області моделювання та проектування виховних систем, програм і методик, які охоплюють весь освітній простір. Деякі колективи навчально-виховних закладів Дніпропетровська, Першотравенська, Кривого Рогу, Новомосковська, Дніпродержжінська, Павлограда, Синельникове, Вільногірська, Жовті Води, Нікополя, Верхньодніпровського, Дніпропетровського, Криворізького, Криничанського, Петропавлівського, Томаківського, Широківського, Апостолівського, Юр'ївського, П'ятихатського районів реалізують оригінальні варіативні програми виховання.

Сьогодні в експериментальній роботі з сімейного виховання беруть участь заклади Дніпропетровщини. Для об'рунтування та розповсюдження позитивного досвіду освітніх закладів формується електронний банк виховних систем і програм.

Навчальні заклади ефективно працюють в області формування правової культури вихованців, їх громадянської позиції, толерантності через участь у підготовці та впровадженні обласних проєктів.

Удосконалюється діяльність із створення дитячих суспільних організацій і розвитку учнівського самоврядування в навчальних закладах. За результатами аналізу виховної діяльності, треба зазначити, що у 80% закладів Дніпропетровської області працюють ради

учнівського самоврядування, активізувався волонтерський рух.

Великого значення в освітніх закладах приділяється основам музейної педагогіки. За останні 3 роки в три рази збільшилася кількість шкільних музеїв.

Удосконалюється система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що опікуються проблемами виховання: проводяться курси, для заступників директорів з виховної роботи, класних керівників, вихователів, педагогів-організаторів; тематичні семінари, творчі групи, майстер-класи, конкурси на кращого класного керівника, тренінги, творчі звіти.

Разом з тим, в організації виховної роботи області існують певні пріоритетні напрямки:

- перехід від освіти та виховання для життя до освіти та вихованню протягом усього життя;
- удосконалення рівня управління виховною роботою в загальноосвітніх закладах через створення виховних систем в умовах спадкоємності змісту, форм і методів виховання дітей, підлітків і молоді у рамках безперервної освіти;
- розвиток кадрового та науково-методичного забезпечення виховного процесу;
- упровадження та збереження індивідуального й особистісно-діяльнісного підходу до виховання;
- створення обласної системи прогнозування та розвитку процесу виховання;

· розвиток у всіх формах виховної роботи методів і технологій, які спрямовані на соціально значиму проєктну діяльність;

· підвищення правової культури та формування цивільної свідомості і громадянської позиції через участь у проєктах

З метою подальшого розвитку виховання в Дніпропетровській області і підвищення його ефективності рекомендується:

- підготувати пропозиції з проведення обласного конкурсу на кращого класного керівника;
- розробити критерії оцінки якості та результативності виховної діяльності освітніх закладів різних типів і видів;
- для оновлення змісту та технологій виховної діяльності сприяти впровадженню виховних програм: «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді»; «Сімейні цінності»;
- організувати постійно діючі семінари для організаторів виховання «Виховання ХХІ століття – педагогіка гуманності, підтримки та розумі-

ння», «Виховна діяльність класного керівника в сучасних умовах», «Самоаналіз і планування виховної роботи», «Організація дитячого колективу», «Науково-методичне проектування та супровід виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі»;

· провести науково-практичні конференції з проблем виховання: «Науковий пошук у вихованні: методичні системи, технології, педагогічний досвід», «Сучасні підходи до організації виховної діяльності у закладах Дніпропетровської області»;

· організувати публікації в засобах масової інформації матеріалів з досвіду виховної роботи;

· організувати постійно діючий лекторій для батьків з проблем виховання особистості дитини;

· сприяти учасникам виховного процесу навчально-виховних закладів у підготовки матеріалів до участі в Міжнародних і Всеукраїнських виставках освіти.

Заступникам директорів з виховної роботи, класним керівникам, педагогам – організаторам спрямувати свою діяльність на:

· продуктивний підхід до формування ключових компетентностей учнів як здатність жити в нових умовах. Вони можуть бути наступними: пізнавальна компетентність; громадянсько-суспільна компетентність; соціально-корисна компетентність; культурно-дозвілєва, здоров'єзберігаюча, ціннісно-смыслова компетентність, соціальна компетентність тощо;

· формування правової культури, толерантності, громадянської позиції;

· з метою оперативного інформування батьків і спільноти з питань захисту прав дітей, а також реалізації мети та завдань виховної діяльності на сайті навчального закладу створити сторінку для батьків «Сімейні цінності», Інтернет-консультації для спілкування батьків із спеціалістами, отримання порад з проблем виховання дитини;

· у проведенні класних годин, годин дозвілля, спрямованих на самоудосконалення особистості учня використовувати інтерактивні методи виховання.

Отже, **виховання** – це провідна сфера діяльності як окремої людини, так і людської спільноти в цілому. Завдяки вихованню людина забезпечує свою безсмертність у соціальному розвитку.

Людмила ШАБАСВА, завідувач навчально-методичного відділу виховних технологій; Олена ЯШИНА, методист

Про історію української родини написано вкрай мало. Сім'я виникла в часи родового ладу як груповий союз. У ній усі чоловіки та жінки двох шлюбних родів були потенційними подружжями. Груповий (дуально-родовий) шлюб санкціонував свояцькі стосунки між родами, але не між партнерами. Будь-які статеві зв'язки всередині роду були суворо заборонені (екзогамні – заборонні зв'язки). Чоловік та дружина жили окремо, оскільки кожен із них належав до різних господарсько-побутових (родових) об'єднань. На той час чоловік був потрібний як фізична сила та як продовжувач роду. Діти належали до роду матері, яким вона і керувала. Це був час існування материнського роду (матріархат), що мав місце в історії всіх народів.

У межах великої сім'ї епізодично траплялися випадки парного співжиття, що поступово призвело до утворення більш-менш стійкої парної сім'ї, яка об'єднувала одну шлюбну пару. Парний шлюб став типовим для розвинутого матріархату. Співжиття парами, яке при груповому шлюбі було короточасним, за матріархату стало основною формою шлюбу.

Спочатку при парному шлюбі подружжя жило роздільно. Пізніше чоловік почав переходити в рід своєї дружини (матрилокальний шлюб), а потім дружина – у рід свого чоловіка (патрилокальний шлюб). Але рівень розвитку виробництва був українським, через що парна сім'я ще не могла стати господарським осередком суспільства, бо не мала своєї власності. Таким осередком лишався рід або його підрозділ – велика материнська сім'я, яка об'єднувала кілька поколінь родичів за жіночою лінією і яку очолювала жінка-родоначальниця.

Отже, для первісного суспільства характерними були спочатку групова, а потім парна форми шлюбу. Під час розпаду цього ладу парний шлюб переростає в моногамію (одношлюбність). Перших два види шлюбу активно функціонували за матріархату.

Матріархат (від лат. матер (матріс) – «мати» і гр. архі – «влада») – ранній період у розвитку первісного ладу, який характеризується наявністю материнського роду, голови цього роду – матері, спочатку рівноправної з чоловіком, а пізніше – провідним становищем жінки в суспільстві. Це було зумовлено головною роллю жінки в тодішньому господарському житті людей: збиральництві, примітивному мотичному землеробстві, участі в гуртовому облавному полюванні та рибальстві, організації побуту, вихованні дітей тощо. Тому на цей час припадає виникнення та особливе поширення культу жінки-прародительки та різних божеств жіночого роду.

Співжиття парами, яке при груповому шлюбі було досить короточасним, за матріархату стало основною формою шлюбу. Однак, як уже зазначалося, сім'я при парному шлюбі ще не була самостійною господарською оди-

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ

Давно хотіла приділити увагу актуальній, на мій погляд, темі: «Сімейні цінності, на яких будується міцна та щаслива сім'я. Проблеми сучасної сім'ї». Ця тема останнім часом настільки хвилює багатьох моїх колег, слухачів курсів, що я не могла не підняти її на сторінках нашої освітянської газети «Джерело». З вересня 2015 року наша область бере участь у Всеукраїнському експерименті «Сімейні цінності», в інституті проходять тренінги для педагогів-організаторів, заступників директорів з виховної роботи «Щаслива родина», читаються лекції «Сім'я як особистісна цінність», «Родина починається з «я». Значення сім'ї для кожного чоловіка та кожної жінки неocenенне. Щастя в руках кожного з нас. І вирішальну роль у цьому відіграє сім'я. Хочу запросити вас, шановні колеги, переглянути сторінки з історії української родини, почути поклики наших предків.

ницею. Праця за матріархату була гуртовою, а власність – спільною, громадською.

На останній фазі історії первісного суспільства на зміну матріархату прийшов патріархат. Він передував виникненню держави та стимулював остаточний перехід від парної до моногамної сім'ї. Такий крок був зумовлений прогресом у господарській діяльності людей, у переході до тваринництва, плужного землеробства, рибальства, ремесел (особливої ваги набула обробка металів), що підготувало ґрунт для утворення кількісно менших родин, піднесло значення праці чоловіка. З'явилася сімейна власність – худоба, нерухоме майно, право на яку батько прагнув передати у спадок своїм дітям. Цей фактор у поєднанні з моногамним шлюбом зміцнює цілісність сім'ї, яка з розпадом родового ладу стає основним економічним осередком суспільства. Шлюб, як правило, є монолокальним – подружжя входить до складу однієї сім'ї й одного господарства. Домінуюча роль чоловіка в господарстві, суспільстві, сім'ї зумовила ведення родоводу за батьковою лінією.

Сім'я в історії людства проходила певні віхи розвитку. Формування сім'ї як інституту в Україні та передісторія цього процесу теж пов'язані із функціонуванням групової, парної, а потім моногамної сім'ї.

Коріння історії власне української родини сягає глибини віків. М. Грушевський вважав, що форми сімейного союзу в Україні були досить виразними ще до утворення держави – в індоєвропейську епоху.

І. Крип'якевич пов'язує початок утворення сім'ї в українців із далекими предками слов'ян – антами (росами), які в V-VI ст. займали всю територію України – від хаш Полісся до Чорного моря, від Карпат до Дону. Держава антів проіснувала близько трьохсот років – від кінця IV і до початку VII ст. В історії України вона відіграла важливу роль, оскільки український народ уперше продемонстрував перед світом свою здатність до державотворення.

Суспільний лад антів, як і всіх слов'ян, був демократичним. Громадські справи вони вирішували спільно (у спільному колі). Рішення не приймалися, якщо хоча б одна людина була з ним незгодна. При цьому той, хто не погоджувався, мав навести свої аргументи. Цей демократизм переносився і на сім'ю, рід як основу організації слов'ян.

Рід – це велика родина (відома в Україні під назвами «пецище», «служба», «сім'я», «дворище», «хутір»), яка проживала у своєму дворіщі, відокремленій оселі. Рід мав спільне майно – ріллі, ловецькі терени, стада худоби, вів спільне господарство під проводом свого старшини. Це була суспільна група, невелика, але суцільна, пов'язана кровними зв'язками та спільними інтересами. За своїх членів рід солідарно заступався, обороняв їх від кривд.

Згодом, під впливом економічного прогресу, рід утратив суцільність і розпався на малі самостійні родини. Кожна родина вела своє окреме господарство, мала свій дім із господарськими будовами, своє поле, худобу тощо, але ліси, пасовиська, озера лишалися спільною власністю цілої оселі-громади. Проте пам'ять приналежності до роду не губилася. Давні родові традиції жили в родах боярських, шляхетських, міщанських, селянських, священницьких.

У старослов'янському роді, а пізніше в сім'ї дітей виховували в дусі працьовитості, поваги до старших, чесності, правдивості, любові до рідної землі, милосердя та доброти.

Майже в усіх народів на певному історичному етапі існувала велика сім'я. Залежно від ступеня розвитку господарства в одних народів раніше, а в інших пізніше вона розпадалася на малі індивідуальні сім'ї. Такий процес характерний і для України.

Велика родина набула значного поширення за часів Київської Русі. Сини не відділялися, хазяїнували спільно, жили разом. Порядкував господарством хтось із старших, найбільш досвідчений і кмітливий. Така тенденція збері-

галася в Україні практично до XIV-XVII ст. Поряд із великими родинами з'являлися малі родини, кількість яких наприкінці XVIII ст. помітно зросла, а в XIX і XX ст. вони стали домінуючими.

Мала родина, що складалася переважно з батьків і неодружених та одружених дітей, у середньому об'єднувала п'ять-шість осіб. Були й родини з восьми-десяти, а то й більше осіб. Великі родини побутували не лише за рахунок багатодітності, а й через те, що хтось з одружених дітей жив разом зі старими батьками. Така родина складалася вже з трьох поколінь. Головою в таких родинах спочатку був батько, який згодом, як правило, передавав господарство синові. Син, у свою чергу, зобов'язувався доглядати батьків до кінця їхнього життя.

Нерідко траплялося так, що велика родина жила разом доти, поки був живий батько. Після його смерті вона відразу ділилася на окремі сім'ї. Цей процес, що спостерігався в Україні до початку XX ст., не був випадковим. Головною причиною утворення великих родин (зведених сімей) був низький економічний рівень життя, непосильні податки, неспроможність бідних родин забезпечити окрему сім'ю хатою та іншими господарськими будівлями. Окрім того, заможні господарі стримували розпад великої родини, щоб уникнути розпорощення земельних угідь і господарського майна, таким чином утримуючи в господарстві дешеву робочу силу.

Та все ж таки природний потяг новоодружених до відокремлення брав гору. На XX ст. припадає інтенсивне формування окремих сімей в Україні. Ця тенденція набувала розвитку ще й через певні економічні зміни – насамперед зростання міст і виникнення нових промислових об'єктів. Почала збільшуватися кількість тих, хто шукав заробітку на стороні, тобто відхідників, заробітчан, промислових робітників.

Із колишніх селян, особливо молодих людей, які переїхали працювати в міста, формувалися нові робітничі сім'ї, в яких тісно перепліталися елементи як сільського, так і міщанського побуту.

Такі загальні риси історії становлення та розвитку сім'ї в Україні. Проте з цього процесу не слід виключати наявності окремих регіональних ознак, що були пов'язані з певними історичними обставинами, деякої своєрідності соціально-економічних, природничо-географічних, демографічних умов, а також політичних впливів. Адже ще на початку XVIII ст. розшматована колонізаторами Україна стала здобиччю інших держав. Лівобережжя, Слобожанщина і Запоріжжя потрапили під гніт царської Росії, а Правобережжя (Волинь, Поділля, Східна Галичина й частина Київщини) відійшло до панської Польщі, Буковина – до боярської Румунії, Закарпаття – до Угорського королівства, що зумовило неоднаковість рівнів соціально-економічного розвитку в цих регіонах.

Регіональні нюанси передусім виявляються в господарській сфері та побуті української родини, у святкових обрядах, шлюбних зв'язках тощо. Наприклад, чорнозем Поділля спрямовував українську родину до занять рільництвом, степи Слобожанщини – до розведення великої рогатої худоби, лісові угіддя Полісся й Карпат – до занять лісовим господарством.

Майже повна відсутність на Гуцульщині орної землі завжди ставила її мешканців у скрутне продовольче становище. Це змушувало кожну сім'ю інтенсивно займатися вівчарством, домашніми промислами та ремеслами, а то й шукати роботи в інших краях.

У зв'язку з цим на плечі жінок лягали додаткові господарські обов'язки. Їм доводилося займатися не лише хатніми справами, а й виконувати важку чоловічу роботу – заготовляти дрова, косити, ткати тощо. У дівчини-горянки, яка не вміла ткати, користуватися господарським інвентарем, були малі шанси вийти заміж. Тож не дивно, що гуцулку часто можна було побачити за ткацьким верстатом, верхи на коні, з бербеницями, сокирою чи косою. Залишаючись надовго вдома без чоловіка, жінка, ідучи на роботу, мусила брати з собою дитину, класти її в принесену та прикріплену до дерева колиску.

Регіональне розмаїття родинного життя українців досить багате. При цьому необхідно зазначити, що всі регіональні особливості перебувають у нерозривній етнічній єдності як одне з яскравих свідчень цілісності української нації, історичної неподільності українського народу з властивою йому спільністю системи родинного виховання дітей і молоді.

«Життя прожити – не поле перейти», – кажуть у народі. Людині повсякчас доводилося долати великі труднощі. Із самого початку виникнення сім'ї труднощі були пов'язані з освоєнням природи при мізерних знаннях, із застосуванням для праці примітивних знарядь виробництва. На сім'ю постійно чекали біди й небезпеки – хвороби, холод, голод, напади інших племен. Усе це мало місце в доісторичні часи. Цілком очевидно, що українське слово «виховувати» походить від слова «ховати». У первинному його тлумаченні воно означало: «якщо хочеш мати дитину, мусиш вміти своєчасно і видати її ховати (виховати) від будь-якого лиха». Згодом це слово набуло сучасного змісту. Цей фактор є й до сьогодні причиною надмірної материнської любові, котра супроводжує «дитину», коли тій уже далеко за 18 років, часом стримуючи таким чином її розвиток як особистості.

Проблема збереження сім'ї та захисту дітей не втрачає своєї актуальності в усі наступні періоди історії. При цьому родина видозмінювалася відповідно до історичних умов. Скажімо, міжплемінну ворожнечу IV-VIII ст. в Україні заступили князівські міжусобиці й війни часів Київської Русі (IX-XIII ст.). Тяжкі наслідки для українсь-

ких родин мали розбійницькі напади кочівників – печенігів (VIII-IX ст.), половців (XI-XIII ст.), турецько-татарських людоловів (XV – I пол. XVIII ст.), які грабували та палили села, убивали їх жителів, забирали в неволю юнаків і дівчат. Кримські й турецькі ринки були переповнені українськими бранцями.

Багато горя українським родинам завдавали неврожайні роки, спалахи епідемій. Давалася взнаки й соціальна несправедливість, кріпаччина, рекрутчина, митарства бідняків по панських фільварках.

Коли кривди та образи переповнювали чашу терпіння, вибухав народний гнів, трудівники об'єднувалися на боротьбу за право на гідне життя, краще майбутнє для своїх дітей та онуків.

Доля української родини тісно перепліталася з історичною долею України, яку народ зворушливо-любовно називав, як і діти називають матір у сім'ї, ненькою: «Україна-ненька». Коли український народ мав свою державність, то й умови для розвитку сім'ї, батьківської етнопедогогіки, національної родинно-побутової культури були сприятливими. Це можна побачити, дослідивши історію, наприклад, у середині XVII ст. Україна набула державності і вибудовувала найдемократичніше на той час суспільство, створила першу у світі демократичну конституцію, уклала політичні й економічні договори з іншими державами, упевнено стала на шлях товарного виробництва. Наші науковці тільки зараз відкривають для себе і для світу ці визначні потенції української історії, що була золотим віком української родини, своєрідним національним Ренесансом.

Втрата Україною державності лягла важким тягарем на українську родину, яка зазнавала потрійного гніту з боку колонізаторів – соціально-політичного, національного, релігійного. Для поборення лютого наступу асиміляторів української культури доводилося докладати величезних зусиль. Зверхницька політика колонізаторів гальмувала економічний розвиток України, обезземелювала селян, позбавляла український народ права користуватися природними багатствами своєї землі, розорювала селянське господарство, прирікала мільйони українських родин на безправність, злидні, темряву. Непоодинокими були випадки, коли становище сім'ї доходило до трагізму.

Наприкінці XIX ст. сотні тисяч українців із Галичини, Лемківщини, Буковини та Закарпаття потяглися в пошуках кращої долі до США, Канади, Аргентини, Бразилії, Австралії.

За часів буржуазної Польщі через безправне економічне становище та національно-політичне гноблення еміграція українців продовжувалася.

Лише друге і третє покоління українських емігрантів зуміли досягти певної економічної стабільності і стали допомагати своїм рідним в Україні.

ДОІППО. Методичні рекомендації

Нині лише в Канаді проживає до мільйона українців. Чимало вихідців з України стали там відомими підприємцями-бізнесменами, науковцями, письменниками, художниками, артистами, громадсько-політичними й культурно-освітніми діячами.

Непоправних утрат сім'ї завжди завдає війна, а їх на першу половину ХХ ст. припало аж три. Кожна з них – це десятки мільйонів убитих і покалічених, сотні тисяч вдів, сиріт, рано посивілих матерів, незаміжніх дівчат, тисячі спалених людських осель, розорених господарств, сотні зруйнованих міст.

За кількістю людських жертв і матеріальних втрат Перша світова війна (1914-1918) перевищила всі разом узяті війни за попередні 125 років. На фронтах цієї війни загинуло близько 10 млн осіб, поранено – понад 20 млн, померло від епідемій та голоду – 10 млн. Лише в Україні було забрано на фронт майже 4 млн селян і робітників. Особливо постраждали господарства трудового селянства Галичини й Буковини, територія яких увесь час була театром воєнних дій.

Ще не встигли затягнутися рани від Першої світової війни, як розгорілася війна громадянська (1918-1920). І знову загибли, каліки, сироти, жебраки та безпритульні, вдівство й скорбота жіноча та материнська, холод і голод, розруха. Виснаження сім'ї воєнними лихоліттями доходило до крайньої межі. Тому перехід до відбудови народного господарства (1920-1925) в трудовій сім'ї в Україні сприймався як надія на мирне, плодотворне життя.

Однак поступ в історії української родини незабаром був призупинений свавіллям і репресивними діями проти народу з боку тоталітарного сталінського режиму. Сім'я як соціальний інститут зазнала нищівного удару через застосований сталіністами геноцид проти українського народу.

У 30-40-х роках в Україні відбувалися тотальне знищення національної інтелігенції, духовенства, жорстокий наступ на селянство, а водночас і на родинну етнопедагогіку. Бо споконвіку творцем і носієм традиційних морально-етичних норм сімейного життя була саме селянська родина. Примусова суцільна колективізація, грабівницькі продрозверстки, нескінченні арешти й депортації селянських родин руйнували хутори та одноосібні господарства, розоряли села. Україна втрачала своїх потомствених хліборобів, які всім серцем і душею були прив'язані до землі, прищеплювали любов до села й сільського господарства своїм дітям.

Злочинницьким діям сталіністів проти української сім'ї й народу не було меж. Світ сколихнула трагедія навмисно організованого ними голодомору на чорноземній Східній Україні в урожайний 1933 рік, жертвами якого стало понад 7 млн осіб. Від голоду пухли й у тяжких муках помирилися і старі, і малі, цілі родини й села.

Безліч жертв принесла злочинницька політика вишукування «ворогів народу», внаслідок якої чинилися розправи над мільйонами невинних, чесних людей. І від цього знову ж таки страждали сім'ї, жінки, матері, діти. А держава створювала спеціальні дитячі будинки для дітей репресованих батьків, «ворогів народу». Тож не дивно, що за 23 довоєнні роки в Україні не було приросту населення, хоча за кількістю народжуваних дітей вона посідала перше місце в Європі.

Окрім цього, сталінський режим розтлівив сім'ю духовно, культивуючи родинну зраду – «класову» взаємоненависть між членами родини, доноси, тобто замахувався на «святая святих» народної моралі – подружню вірність, родинну (кровну) спаяність, взаємну любов і солідарність, єдність поколінь.

У 1945 році, у зв'язку з так званим «вирівнюванням» західного кордону вздовж «лінії Керзона», були депортовані зі своїх споконвічних земель і розпорошені по різних місцях Львівської, Тернопільської та Миколаївської областей лемки – етнографічна група українців, які здавна жили на обох схилах Східних Бескидів (у Карпатах між річками Сяном і Потрадом і на Захід від Южу), унаслідок чого втратила свою самобутність лемківська сім'я.

Суворим іспитом для української родини була Велика Вітчизняна війна (1941-1945). Україна опинилася у її вогні й окупації ворогом із перших днів нападу німецьких фашистів на Радянський Союз. Тисячі сімей були знищені, а мільйони людей втратили своїх близьких. За останніми офіційними даними, під час війни загинуло 27 млн радянських людей. Україна ж утратила за час війни понад 13 млн людей, переважно чоловіків. Майже кожна родина оплакувала загибель своїх рідних чи близьких. У багатьох сільських жителів були зруйновані хати, а майно розграбоване. У містах було знищено половину всієї житлової площі. Чимало українців загинуло в гестапівських катівнях і концтаборах.

Війна увірвалася в життя кожної сім'ї розлукою з рідними та близькими, суворим побутом, нестатками й стражданнями. Безліч родин було покалічено війною: овдовілі жінки, осиротілі діти, батьки, які втратили своїх синів і дочок. Але й за таких страшних умов з особливою силою проявилася життєва стійкість і високі моральні та громадянські якості української родини. Саме у воєнні роки в Україні актуалізувалася народна традиція, за якою сім'ї добровільно беруть до себе на виховання дітей-сиріт. Свідченням незламної духовності тодішньої родини є героїзм, який проявляли сини та дочки України на фронті і в тилу, а також у відбудові зруйнованого війною народного господарства в післявоєнні роки.

Труднощі повосенних нестатків поглиблювалися жорстокістю сталінських репресій і свавіллям: безпідставні арешти та фізичні

розправи над невинними людьми, депортації родин, сіл, а то й цілих регіонів... Так, перед війною до Сибіру із Західної України вивезли близько півтора мільйона людей. Після війни ця політика продовжувалася. Дітей, жінок, старих людей також не щадили.

До того ж тривав нищівний натиск на село – як через насильницьку колективізацію в Західній Україні (в інших областях вона була здійснена раніше), так і через знесення хуторів і сіл унаслідок примусового переселення селян на Східну Україну. Тільки на Івано-Франківщині в 50-60-х роках з лиця землі було стерто більше півсотні сіл.

Із різними перешкодами стикається українська сім'я й у наступні десятиліття. Не здійснилися сподівання хрущовської «відлиги». Розчарування застійних років. Гіркота від втрати синів на війні в Афганістані. Страх за майбутнє дітей на тлі катастрофи на Чорнобильській АЕС. А на додаток масово бездушну хімізацію і меліорацію, лейкемію, СНІД та інші хвороби, кислотні дощі... Через таке невігластво й безвідповідальність страждає природа, а разом із нею й наші безневинні діти. До цього можна додати існуючі проблеми якості продовольства, проблеми екології тощо.

Як бачимо, історичний шлях української родинної педагогіки був нелегким. Та навіть за найважчих обставин наш народ не втрачав життєвого оптимізму, зберіг сім'ю, поставивши на її сторожі українські народні звичаї і традиції.

Людмила Шабасєва

Усе найкраще, що є на землі, починається з сім'ї. Без неї, як без природи, людство обійтися не може. Мамина ласка, бабусина доброта, дідусева мудрість, тепло хатнього затишку у колі рідних на все життя залишають глибокий слід у душі та серці кожної дитини. Українська сім'я є першою школою національного виховання, світлицею моральних чеснот, формування пошани до рідної мови, народних звичаїв.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликає готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група мають свої традиції, звичаї, обряди та свята, становлення яких відбувалося протягом багатьох століть. Традиції – це ті найміцніші елементи, що об'єднують і цементують окремих людей в один народ в одну націю, підтримуючи її цілісність та зв'язок між поколіннями. Народні традиції охоплюють усі сфери людського життя, регулюючи сімейні та суспільні відносини. Українська родинна система виховання, яка історично складалася протягом багатьох віків нашим народом, головним об'єктом виховання визначає дитину, а суб'єктами – батьків, родину, громадськість. У результаті виховних

дій мільйонів людей сформувався певний педагогічний досвід, який згодом викристалізувався у велику педагогічну мудрість – народну педагогіку. Отже, народна педагогіка є сумою здобутих народом знань і вмінь у справі виховання і навчання. Цілі, завдання і засоби народної педагогіки відображені у фольклорі (казках, легендах, приказках, піснях), а також іграх, мистецтві, музиці, святкових обрядах і традиціях трудового і сімейного виховання.

Родина закладає фундамент вихованості, який визначається особливою міццю, бо будується на ґрунті глибоких емоцій, любові між батьками і дітьми, теплих кровних відносин. Педагогічний ідеал народної педагогіки – сім'я повна, багатодітна, зі сприятливою для виховання дітей педагогічною атмосферою. Виростаючи в родинній атмосфері добра, моральних чеснот дитина формується як гармонійно розвинута особистість. Головна мета сімейного виховання – сформувати справжню людину, наділену найкращими людськими якостями: високоморальну, здорову тілом і душею, сильну розумом.

Засобом досягнення головної мети народного виховання є народні традиції, які передаються з покоління в покоління, змалку формуючи у дитини необхідні якості та звички. Основою виховання є праця. Існує родинна традиція, за якою кожний член сім'ї, в тому числі й дитина, обов'язково трудиться, бере на себе частину загальних турбот та обов'язків. Величезний вплив на дитину справляють домашня обстановка, побут у сім'ї, тому існують естетичні традиції, які привчають дитину любити та берегти красу, шанувати рідний дім та батьків.

Родинна обрядовість, яка виступає засобом саморегуляції людського життя. Родинні обряди охороняли цінність сім'ї, зберігали святість людських стосунків.

Родинне правильне виховання служить для наслідування у всіх прийдешніх поколіннях. Українська родина, як виховна організація володіє великим педагогічним потенціалом, який має бути плідно використаний у сучасному вихованні. Народні традиції та обряди мають бути використані у навчанні, побудованому на етнопедагогічній основі. Новий підхід у вивченні народознавства – актуальна потреба сучасної дидактики, органічна потреба духовного відродження української нації.

Наші предки славили силу і міць, велич і красу своєї родини, оспівували її високі моральні якості в піснях, прислів'ях, приказках: «Свого роду не цурайся», «Нема краще в світі, як рідня», «Від родини йде життя людини», «Без сім'ї нема щастя на землі».

Українці розглядали сім'ю, як святиню, а виховання дітей, як святий обов'язок батьків. Століттями складалася традиція сімейного виховання, вироблялися основні його принципи, серед яких народна педагогіка головну роль відводила трудовому вихо-

ванню, як першооснові життя суспільства. («У праці – краса людини»). У народі застерігали: неробство веде до нещастя. Потреба і уміння працювати – це те найкраще і найцінніше, що можуть залишити батьки своїм дітям. Трудове виховання становить основу народної педагогіки. («Без труда немає плода»). Навіть народження дитини народною свідомістю сприймалося як прихід на світ нового трудівника чи трудівниці. Тому найперші магічні дії, коли дитина побачила світ, були спрямовані на те, щоб прищепити їй працелюбність. Зав'язуючи пуповину хлопцеві, баба-повитуха бажала, щоб той «книжку читав і дрова рубав», а дівчинці – «аби хліб жала, на сопочку прjala».

Отже, народна педагогіка – високоморальна. Вона високо підносить достоїнство людини, спонукає її розвивати свої найкращі риси. Уся виховна система спрямовувалася на виховання людяності, високих моральних почуттів і рис, любові до вітчизни, шанобливого ставлення до людей праці, до всього свого, рідного.

Через пісні, казки, прислів'я та інші засоби фольклору народ відкривав перед дитиною красу людських взаємин, прагнув одухотворити людську працю, побут, навчити жити за законами краси. У народній педагогіці дитина розглядається, як неоціненна частка природи, і її виховання підпорядковується загальним законам. В народній педагогіці найбільшу увагу приділено вихованню дитини від одного до п'яти років, якраз тоді, коли дитина найінтенсивніше росте і розвивається.

У вихованні дитини брала участь вся сім'я. Перебуваючи у сімейному колі, дитина була предметом виховання і водночас суб'єктом засвоєння традиційних норм співжиття родинних взаємин.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від її непорушного авторитету, подружньої вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Сім'я та сімейні цінності відіграють основну роль у вихованні і становленні дитини. До сімейних цінностей в першу чергу відносяться любов, взаєморозуміння, підтримка та повага один до одного. Завдання батьків – створити навколо малюка атмосферу любові і тепла і закласти в основу його майбутнього життя максимум корисного, світлого і доброго.

Із посібника «Сімейні цінності» підготувала Людмила ШАБАСЄВА, завідувач навчально-методичного відділу виховних технологій

Сімейні цінності: навчально-методичний посібник до навчальної програми «Сімейні цінності» (35 годин) [для педагогічних працівників] / В. І. Приг, З. В. Охрименко, Л. В. Корецька / видання друге доповнене з додатком. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – 284 с.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА, НАРОДОЗНАВСТВА, КРАЄЗНАВСТВА У СИСТЕМІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

Демократичні суспільства розвинених країн міцно пов'язують себе з минулим, своїм історичним досвідом, прагнуть використати і примножити його позитивні здобутки, бо вони з'єднують в одне ціле минулі, сучасні і майбутні покоління. У період активних державотворчих процесів і в надзвичайно складних суспільно-політичних умовах, коли наш народ відстоює свою незалежність, територіальну цілісність, громадянську і національну гідність, такий шлях прокладає собі й Україна.

Неможливо розбудувати самодостатню, могутню державу без умотивованої, сприйнятої суспільством національної ідеї, без єдності народу, який плекає здорове, самосвідоме, патріотичне покоління, готове своєю працею, інтелектуальним і творчим потенціалом сприяти розвитку і захисту своєї країни.

Яскравим виявом особливої уваги до питання патріотичного виховання молодого покоління нашої держави є такі нормативно-правові документи:

Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День гідності та свободи»;

Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День соборності України»;

Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України»;

Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, схвалена Указом Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948;

Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки»;

розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини»;

доручення Кабінету Міністрів України від 05.05.2009 № 22966/1/1-09 та План організації виконання положень Указу Президента України від 27.04.2009 № 272 «Про проведення Всеукраїнської молодіжної акції «Пам'ятати. Відродити. Зберегти»;

Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 № 3754/981/538/49;

Реалії сьогодення ставлять перед нашим суспільством і сучасною вітчизняною освітою нові виклики і важливі завдання, серед яких найактуальніше – виховання здорового, морально стійкого, духовно зрілого покоління з почуттям патріотизму, чітким національним світоглядом, який гармонізується із загальнолюдськими цінностями. Незаперечною є істина, що самодостатній і повноцінний громадянин любить свою Батьківщину і має знати про неї якомога більше. Ці знання людина осягає протягом усього життя, зокрема через шкільну освіту. Мудрий педагог і гідний син українського народу В.О. Сухомлинський писав: «Знання про минуле, сучасне і майбутнє Вітчизни повинні бути сповнені трепету особистих почуттів і переживань людини – тільки за цієї умови камені історії оживають і стають могутніми велетнями, що борються поруч з нами...».

наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді»;

наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України»;

наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України»;

лист Міністерства освіти і науки України від 13.08.2014 № 1/9-412 «Про проведення Уроків мужності»;

лист Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 № 1/9-376 «Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році»;

лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.12 № 1/9-530 «Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи».

Особливу увагу освітянам слід звернути на додаток до листа МОН від 27.11.2014 № 1/9-614 «Про методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014-2015 навчальному році», де наголошується, що патріотичне виховання має охоплювати весь навчально-виховний процес, органічно поєднуючи національне, громадянське, духовно-моральне, родинно-сімейне, правове, естетичне, екологічне, трудове і фізичне виховання, що мають базуватись на правдивій національній історії, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, знанні і відстоюванні своїх прав, відповідальності за власне життя і долю країни.

Виконання саме таких завдань передбачає розроблена ДОППО нова науково-методична тема «Освітні стратегії соціалізації особистості громадянського суспільства», над якою педагоги області мають працювати протягом 2015-2020 років.

Важлива роль у досягненні цих завдань надається таким навчальним дисциплінам, як українознавство, народознавство, краєзнавство. Українознавчий аспект має бути чітко представлений у дошкільних закладах, у всіх ланках шкільної та позашкільної освіти, хоча за всі роки відродження української державності ці предмети, на жаль, не стали обов'язковими в освітніх закладах вітчизняної школи.

Слід зазначити, що ряд керівників середніх загальноосвітніх і позашкільних навчально-виховних закладів усвідомлюють величезний пізнавально-виховний потенціал українознавчих дисциплін, зокрема у формуванні гідних громадян нашої молоді держави, яка має давні історичні корені, тому знаходять можливість включати їх до варіативної складової навчального плану закладу. Там, де українознавство і народознавство викладаються на принципах системності і цілісності, представляють яскраву палітру соціально-культурного буття нашого народу від давнини до сьогодення, там зростають юні патріоти, які пишануться державними і національними символами, прагнуть жити у самодостатній європейській державі і готові долучитись до її розбудови.

Кожен досвідчений і зацікавлений педагог знає навчально-виховні можливості свого предмета і докладає всіх зусиль не лише для передачі певної суми знань, а й для їхнього практичного застосування, формування у дітей багатого і творчого світогляду, виховання духовної цілісності, почуття патріотизму і суспільної відповідальності. Результатом такої роботи є

успіхи наших педагогів та їхніх вихованців, які в минулому навчальному році стали переможцями і призерами VIII Міжнародного конкурсу українознавців. Переможці I (заочного) етапу конкурсу – Тетяна Доманська, учениця 10 класу Дніпропетровського ліцею інформаційних технологій, Наталія Сухобок, учениця 11 класу Криворізької гімназії № 49, Ілля Лисоконь, учень 11 класу Криворізького Жовтневого ліцею. III місце в II (очному) етапі конкурсу посіли Тетяна Доманська, учениця 10 класу Дніпропетровського ліцею інформаційних технологій (науковий керівник – Г.Г. Замкова-Чорна, вчитель української мови та літератури) та Ілля Лисоконь, учень 11 класу Криворізького Жовтневого ліцею (науковий керівник – О.І. Калінкіна, вчитель історії).

Слід наголосити, що чимало вчителів українознавства і народознавства, керівників красназничих гуртків є майстрами педагогічної справи, вони проходять фахову курсову перепідготовку в Дніпропетровському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, оволодіваючи методиками викладання даних предметів за програмами лабораторії українознавства і народознавства ДОППО: «Використання інноваційних методів навчання та виховання на уроках українознавства і народознавства» та «Оптимізація навчально-виховних завдань красназничого напрямку роботи». Як і раніше, у новому навчальному році чинними є «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 1-4 класи» (автори П.П. Кононенко, Т.М. Присяжна), «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 5-12 класи» (автори П.П. Кононенко, О.В. Семенюченко), рекомендовані Міністерством освіти і науки України, лист від 30.07.2008 № 1/П-3518, та «Програма українського народознав-

ства» за ред. С.П. Павлюка (лист МОН від 06.08.1998 № 1/11-1954).

Педагогам слід постійно звертатися до активних методів засвоєння дітьми українознавчих та краєзнавчих матеріалів, створювати дискусійні ситуації, заохочувати до роздумів, висловлення власних думок, що сприяє формуванню світогляду дитини, набуттю соціального досвіду, ініціативності. Враховуючи складні і драматичні реалії сьогодення, важливо залучати вихованців до спільних соціальних проєктів, волонтерської діяльності, громадських акцій, флеш-мобів, дискусійних клубів, знайомити їх з діяльністю таких молодіжних організацій: Національна організація скаутів України (НОСУ), Національна скаутська організація ПЛАСТ, Всеукраїнська дитяча скаутська організація «Січ», Асоціація гайдів України, Всеукраїнське патріотичне об'єднання «Майбутнє України» тощо.

Потужний патріотично-виховний потенціал має належне відзначення в навчально-освітніх закладах національних свят та пам'ятних дат, зокрема: Дня захисника України (Указ Президента України від 14 жовтня 2014 року № 806), Дня гідності і свободи, Дня Збройних сил України, Дня соборності України, День пам'яті і примирення, Дня Перемоги та ін. У своїй навчально-виховній діяльності вчителі українознавчих дисциплін мають керуватись методичними матеріалами Українського інституту національної пам'яті, разом з колегами організувати семінари, круглі столи, фестивалі, конкурси, різноманітні виставки патріотичного змісту.

Зусилля педагогів мають бути спрямовані на тісну співпрацю з батьківською громадою, залучення її до активної участі в навчально-виховному процесі, у проведенні українознавчо-красназничих позаурочних заходів, що сприяє справі патріотичного виховання.

Українознавство, народознавство, краєзнавство заохочують учнівську молоддь до пізнання навколишнього світу, рідного краю, Батьківщини. Докладаючи власних зусиль на цьому шляху осмислюючи свої родинні, суспільно-національні корені, учень внутрішньо сплітається з ними, глибше усвідомлює свої обов'язки перед народом. Отже, українознавчі дисципліни несуть ідею єднання, формують національну свідомість молодого покоління, згуртовують суспільство, сприяють державотворчим процесам.

Жанна КРИЖАНОВСЬКА,
завідувач лабораторії українознавства і народознавства
кафедри філософії освіти

ЗАСНОВНИК ОБЛАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ «ДЖЕРЕЛО» — ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОБЛАДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

Редакційна колегія: В.М. ВАСИЛИНЕНКО, М.Г. ВАТКОВСЬКА
В.Г. ДОЛГОПОЛІЙ, М.І. РОМАНЕНКО, В.Г. СЕРЕДНЯ

Головний редактор З.В. МАРЧИШИНА
Заступник редактора Є.А. ШУЛЬГА
Фотокори Г.Г. та А.Г. КРЮЧЕНКИ.
Дизайн і верстка Н.О. АНТОНЕНКО

САЙТ ОБЛАСНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ
«ДЖЕРЕЛО»: gdjerele.jimdo.com

Свідоцтво про реєстрацію
ДП № 66 від 13.12.1993.
Формат А 3. Друк офсетний.
Обсяг 1,6 ум. др. арк.

Адреса редакції:
49006, Дніпропетровськ,
вул. Свердлова, 70, к. 216.
Телефон/факс: 732-47-61,
732-48-48.

E-mail: GDjerele@yandex.ru